

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες της Τουρκίας ως μέλος του Οργανισμού
Βορειοατλαντικού Συμφώνου

Characteristics and particularities of Turkey as a NATO member

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αθανάσιος Βασιλακόπουλος

AM: 2222M001

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Λάβδας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Μαρία-Ελένη Κοππά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αθανάσιος Βασιλακόπουλος, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται στον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	3
Περίληψη	4
Abstract.....	5
1. Εισαγωγή.....	6
2. Ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου(NATO)	7
2.1 Ποσοστό 2 τοις εκατό για αμυντικές δαπάνες.....	10
2.2 Αποστολές	12
2.3 Προάσπιση Δημοκρατικών Αξιών	13
3. Τουρκικές Δράσεις.....	15
3.1 Σχέσεις με Δύση.....	17
3.1.1 Συρία.	17
3.1.2 Συνεργασία με Ισλαμικό Κράτος(ISIS).....	20
3.1.3 Αιγαίο-Ανατολική Μεσόγειος.....	21
3.1.4 Σύστημα S-400.....	24
3.2 Συμμετοχή σε αποστολές και εξοπλισμούς.....	25
3.3 Σχέσεις με Ρωσία.....	29
3.4 Εσωτερικό καθεστώς.....	31
4. Συμπεράσματα.....	34
Βιβλιογραφία	38

Περίληψη

Ο βασικός καταστατικός σκοπός του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO ή «Βορειοατλαντική Συμμαχία») είναι να εγγυηθεί την ελευθερία και την ασφάλεια των μελών του με πολιτικά και στρατιωτικά μέσα. Από την ίδρυση του το 1949, το NATO κατέστη κρίσιμος παράγοντας για την σταθερότητα των ευρωατλαντικών σχέσεων, την ασφάλεια της Ευρώπης και, σε τελική ανάλυση, την προάσπιση της δημοκρατίας και της ασφάλειας για τα κράτη-μέλη του. Εβδομηντατέσσερα χρόνια μετά, τριανταένα πλέον μέλη συνασπίζονται πίσω από το NATO καλούμενα να δράσουν σε ένα διεθνές σύστημα μετεξελισσόμενο, όχι πια διπολικό ούτε μονοπολικό αλλά δυνητικά πολυπολικό με διαρκώς μεταβαλλόμενες προκλήσεις. Το NATO στοχεύοντας στην ομαλή λειτουργία του και στη συνοχή στο εσωτερικό του, θέτει νόρμες και κανόνες συμπεριφοράς και αξιοπιστίας για τα κράτη μέλη του. Όμως σε ορισμένες περιπτώσεις, τα κράτη τείνουν να προτάσσουν το εθνικό συμφέρον παρά το συλλογικό. Η Τουρκία αποτελεί περίπτωση τέτοιου κράτους-μέλους με ισχυρές εθνικές επιδιώξεις που δρα συχνά μονομερώς, παραβιάζοντας τις αξίες και τους στόχους της Συμμαχίας. Ο νέο-οθωμανισμός του προέδρου Ερντογάν και οι γεωπολιτικοί στόχοι της Τουρκίας, που συγκρούονται με τους αντίστοιχους αρκετών νατοϊκών συμμάχων, διαταράσσουν έντονα την εσωτερική σταθερότητα και αποδοτικότητα του οργανισμού. Εύλογα λοιπόν εγείρονται ερωτήματα για το κατά πόσο ο ρόλος της Τουρκίας στο διεθνές σύστημα, την καθιστά έναν αξιόπιστο σύμμαχο για το NATO.

Λέξεις-Κλειδιά: Τουρκία, NATO, υποχρεώσεις, Ερντογάν, Δύση, αποστολές, δημοκρατία

Abstract

The basic purpose of the North Atlantic Treaty Organization (NATO or “Northatlantic Alliance”) is to guarantee the freedom and security of its members through political and military means. Since its establishment in 1949, NATO has become a critical factor in the stability of Euro-Atlantic relations, the security of Europe and, ultimately, the prospect of democracy and security for its member states. Seventy-four years later, thirty-one members states unite under NATO’s umbrella, called to act in an evolving international environment, that is no more bipolar or unipolar, but potentially multipolar facing ever-changing challenges. NATO aiming to its smooth function and internal cohesion, sets norms and rules of behavior for its member states. However, in certain cases, states tend to prioritize national interest over to collective one. Turkey is an example of such state with strong national ambitions that often acts unilaterally, violating the Alliance’s values and goals. President Erdoğan's neo-Ottomanism and Turkey’s geopolitical goals, which conflict with those of several NATO allies, significantly disrupt the organization’s internal stability and efficiency. Consequently, legitimate questions are raised about whether Turkey’s role in international system makes it a reliable ally for NATO.

Keywords: Turkey, NATO, obligations, Erdoğan, West, democracy, operations

1. Εισαγωγή

Από την ίδρυση του το 1949 ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου(NATO) παρουσίασε τις αξίες πάνω στις οποίες θα βάσιζε ολόκληρη τη λειτουργία του. Αξίες όπως η προάσπιση της δημοκρατίας, ο σεβασμός εδαφικής ακεραιότητας, η ειρηνική επίλυση διαφορών αποτελούν διαχρονικά μέρος του αντικειμενικού σκοπού της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Τα κράτη της Συμμαχίας δεσμεύονται να λειτουργούν συνεργατικά, να σέβονται τις παραπάνω αξίες και να προωθούν τους στόχους του NATO πάντα με γνώμονα το σεβασμό του διεθνούς δικαίου. Είναι γεγονός πως τα κράτη αντιλαμβανόμενα το διεθνές περιβάλλον ως αμιγώς κρατο-κεντρικό δραστηριοποιούνται με πρωταρχικό σκοπό να ικανοποιήσουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Στην προσπάθεια τους αυτή συχνά προβαίνουν σε συνασπισμούς και συμμαχίες ώστε να αυξήσουν τη δυναμική τους και αρά τις πιθανότητες επίτευξης των εθνικών τους στόχων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας συμμαχίας αποτελεί το NATO υπό το οποίο συντάχθηκαν τα δυτικά κράτη για να αντιμετωπίσουν την αναδυόμενη σοβιετική απειλή. Στη εβδομηντατετράχρονη ιστορία του NATO, δεν είναι λίγες οι φορές που η υποτίμηση του συλλογικού συμφέροντος προς εκπλήρωση του εθνικού κάποιου κράτους-μέλους, δημιούργησε τριβές στο εσωτερικό του. Η Τουρκία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου μέλους.

Η Άγκυρα επιδιώκει διαχρονικά να μεγιστοποιήσει τα εθνικά της συμφέροντα στοχεύοντας στην αναβάθμιση του ρόλου της ως περιφερειακή δύναμη. Στην προσπάθεια της αυτή δε διστάζει να έρθει σε ρήξη με τους νατοϊκούς συμμάχους της, δυσκολεύοντας ή ακόμα και εμποδίζοντας την εύρυθμη λειτουργία του οργανισμού. Από το 1952 όπου και έγινε νατοϊκό μέλος, η Τουρκία αποτέλεσε το ανάχωμα του NATO για τα σχέδια επέκτασης της Σοβιετικής Ένωσης. Η γεωγραφική της θέση, η φιλοδυτική της προσέγγιση καθώς και το γεγονός ότι αποτελούσε τη μόνη μουσουλμανική χώρα στη Νατοϊκή Συμμαχία της προσέδωσαν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στο Βορειοατλαντικό στρατόπεδο. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η μετακίνηση της Δύσης στη Μέση Ανατολή και τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, έδωσε τη δυνατότητα στην Τουρκία να αναλάβει πρωτοβουλίες και να αποτελέσει σημαντική γεωπολιτική συνιστώσα στην εγγύς περιφέρεια της απολαμβάνοντας τον ρόλο του συνδέσμου μεταξύ Δύσης και Ισλαμικού κόσμου. Τα χρόνια που ακολούθησαν, οι προσπάθειες της Τουρκίας να απαγκιστρωθεί από τις

ΗΠΑ και τη Δύση και να χαράζει τη δική της εθνική πολιτική, συνδέθηκαν άρρηκτα με τον επί είκοσι χρόνια πρόεδρο της Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν.

Η μεταστροφή του προέδρου Ερντογάν και του κόμματος του ΑΚΡ έχουν μεταβάλλει τόσο την εσωτερική όσο και την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Πιο συγκεκριμένα, η Άγκυρα προβάλλοντας με τρόπο επιθετικό τις γεωπολιτικές της επιδιώξεις, ενεπλάκη μονομερώς στρατιωτικά στη Συρία, στη Λιβύη, συνεργάστηκε ενεργά με το Ισλαμικό Κράτος και τη Ρωσία, στράφηκε απροκάλυπτα εναντίον της νατοϊκής συμμάχου Ελλάδας στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Στο εσωτερικό, η μετακίνηση του τουρκικού καθεστώτος προς τον αυταρχισμό έχει απομακρύνει το τουρκικό κράτος από το κράτος δικαίου και τα δημοκρατικά μοντέλα διακυβέρνησης. Όλα τα παραπάνω εγείρουν το ερώτημα για το κατά πόσο οι δράσεις της Τουρκίας την καθιστούν αξιόπιστο μέλος για τη Βορειοατλαντική Συμμαχία.

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τις δράσεις της Τουρκίας στο διεθνές περιβάλλον σε συνάρτηση με τα κριτήρια αξιοπιστίας που έχουν εκπονηθεί από τη Συμμαχία και το πόσο αυτές την καθιστούν εν τέλει έναν αξιόπιστο σύμμαχο. Η εργασία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια εκ των οποίων το πρώτο και το τελευταίο αποτελούν την εισαγωγή και τα συμπεράσματα αντίστοιχα. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια παρουσίαση των υποχρεώσεων που καλεί το ΝΑΤΟ τα κράτη-μέλη του να εκπληρώνουν ενώ στη συνέχεια στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται μέσω ορισμένων περιπτώσεων, η δράση της Τουρκίας υπο την ηγεσία του Ταγίπ Ερντογάν και το κατά πόσο οι πρακτικές της συμβαδίζουν με τις υποχρεώσεις της ως κράτος-μέλος του ΝΑΤΟ. Η μελέτη του παραπάνω ερευνητικού ερωτήματος, βασίζεται στην αξιοποίηση κυρίως της σχετικής βιβλιογραφίας όσον αφορά τις δράσεις της Τουρκίας στη Συρία, στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και τις επαφές της πρώτης με το Ισλαμικό κράτος και την Ρωσία. Ακόμα εξετάζεται η συνεισφορά των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων στη Βορειοατλαντική Συμμαχία καθώς και η κατάσταση που επικρατεί στο εσωτερικό του καθεστώτος Ερντογάν. Τα δεδομένα αντλούνται από δευτερογενείς πηγές όπως, ιστοσελίδες, ακαδημαϊκά περιοδικά, επίσημα έγγραφα, καθώς και από βιβλία ελληνικής και ξένης γλώσσας.

2. Ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου(NATO)

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το 1945, βρήκε μια Ευρώπη κατεστραμμένη δίνοντας τη δυνατότητα στις ΗΠΑ μέσω του σχεδίου Marshall, να εμπλακούν στην

ανοικοδόμησή των ευρωπαϊκών εδαφών. Παράλληλα με τα οικονομικά σχέδια, τον Απρίλιο του 1949 ιδρύθηκε ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου, γνωστός και ως NATO. Από την ίδρυση της, η συνθήκη, όπως αποτυπώθηκε, επέτρεψε στη συμμαχία να είναι ευέλικτη ανταποκρινόμενη στις εξελίξεις των καιρών. Από τη δεκαετία του 50' ως ένας καθαρά αμυντικός οργανισμός και του 60' ως ένα πολιτικό μέσο κατευνασμού, στη δεκαετία του 90' ως ένα εργαλείο σταθεροποίησης της Ανατολικής Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής μέχρι τη σήμερον ημέρα ως πάροχος παγκόσμιας ασφάλειας, το NATO είναι επιφορτισμένο με την άμυνα και την ασφάλεια του δυτικού κόσμου (Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, 2020, σ. 138).

Ο καταστατικός χάρτης του NATO αποτελείται από ένα σύνολο 14 άρθρων που ορίζουν το «*modus operandi*» και το «*modus vivendi*» της Συμμαχίας. Τα πρώτα άρθρα του καταστατικού παρουσιάζουν τις επιδιώξεις του NATO, δηλαδή τη προάσπιση της διεθνούς ειρήνης και της ασφάλειας μέσω της ειρηνικής επίλυσης διαφορών, ενώ τα τελευταία αναφέρονται στη δομή και τη λειτουργία του οργανισμού. Τα μέλη του οργανισμού καλούνται να αναπτύξουν ατομικές και συλλογικές αμυντικές ικανότητες με σκοπό να εξασφαλίσουν την πολιτική τους ανεξαρτησία, το δημοκρατικό τους πολίτευμα καθώς και την εδαφική τους ακεραιότητα. Στο ενδεχόμενο που απειληθούν τα παραπάνω στοιχεία κάποιου κράτους-μέλους, το NATO έχει τη δυνατότητα να κάνει χρήση του άρθρου 5 του καταστατικού του, που αποτελεί και την ουσία ολόκληρη της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Σύμφωνα με το άρθρο 5, «*η ένοπλη επίθεση απέναντι σε ένα ή περισσότερα κράτη θεωρείται επίθεση απέναντι σε όλα τα κράτη μέλη της συμμαχίας και σύμφωνα με το άρθρο 51 του χάρτη των Ηνωμένων Εθνών αναγνωρίζει σε αυτά το δικαίωμα της λήψης μέτρων ατομικής και συλλογικής άμυνας έως ότου λάβει μέτρα. Στα μέτρα που τα κράτη θα λάβουν συμπεριλαμβάνεται και η χρήση ένοπλης βίας με στόχο την αποκατάσταση και διατήρηση της ειρήνης και ασφάλειας*» (NATO, 1949). Χρήση του άρθρου 5 έχει πραγματοποιηθεί μόνο μια φορά μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Ο τρόπος λειτουργίας του NATO χαρακτηρίζεται από διακυβερνητικότητα με τα κράτη-μέλη του να είναι κυρίαρχα και ανεξάρτητα στις στρατιωτικές και πολιτικές αποφάσεις του οργανισμού (Ευθυμόπουλος, 2012, σ. 1).

Στα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου το NATO αποτέλεσε πυλώνα ανάσχεσης απέναντι στη σοβιετική απειλή. Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου και η

αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης δημιούργησαν την ανάγκη για την υιοθέτηση μιας νέας μεταψυχροπολεμικής ταυτότητας από πλευράς του NATO. Η νέα αυτή προσέγγιση περιελάμβανε τη διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης, καθώς και τον σεβασμό των δημοκρατικών θεσμών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, 2020, p. 161). Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα ο διπολισμός στο διεθνές σύστημα να δώσει τη θέση του στην απόλυτη κυριαρχία των ΗΠΑ. Τα κράτη-μέλη εκμεταλλευόμενα την πρωτοκαθεδρία των Αμερικανών θέλησαν η Συμμαχία να αποτελέσει έναν παράγοντα σταθεροποίησης στο διεθνές σύστημα και εγγυητή της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας (Arvanitopoulos, 2019).

Οι αναδυόμενες προκλήσεις ασφαλείας του 21^{ου} αιώνα καλούσαν το NATO να επαναπροσδιορίσει τις στρατηγικές του. Η αρχή έγινε μέσω της Συνόδου της Πράγας το 2002 όπου το NATO εξέφρασε την επιτακτική ανάγκη του να προσαρμοστεί στο νέο διεθνές σύστημα και στις αναδυόμενες από αυτό απειλές. Οι κύριες απειλές ήταν η τρομοκρατία, τα όπλα μαζικής καταστροφής και τα αποτυχημένα κράτη (failed states) (NATO, 2002). Δυο χρόνια αργότερα στην Κωνσταντινούπολη το NATO διατήρησε τη νέα προσέγγιση που είχε παρουσιαστεί στην Πράγα, λαμβάνοντας μέτρα περαιτέρω εξέλιξης των επιχειρησιακών δυνατοτήτων του. Την ίδια χρονιά πραγματοποιήθηκε και η μεγάλη διεύρυνση της Συμμαχίας με την είσοδο της Βουλγαρίας, της Εσθονίας, της Λετονίας, της Λιθουανίας, της Ρουμανίας, της Σλοβακίας και τέλος της Σλοβενίας (NATO, 2023d). Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν και άλλες Σύνοδοι όπου το NATO προσάρμοσε τις στρατηγικές του απέναντι στις αναδυόμενες απειλές. Η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία καθώς και έξαρση της τρομοκρατίας στο όνομα του Ισλάμ(ISIS) έδωσαν ιδιαίτερο νόημα στις συνόδους του 2014 και του 2016. Σημαντικό είναι το γεγονός πως στη Σύνοδο της Ουαλίας το 2014 το NATO θέσπισε μεταξύ άλλων, το όριο 2 τοις εκατό του ΑΕΠ περί των αμυντικών δαπανών για κάθε κράτος-μέλος της Συμμαχίας (NATO, 2014).

Το 2021 ακολούθησε η Σύνοδος των Βρυξελλών όπου και δημοσιεύτηκαν οι προθέσεις της Συμμαχίας με φόντο το 2030. Η ατζέντα NATO 2030 όρισε ένα δεκαετές πλάνο για τις στρατηγικές της Συμμαχίας με φόντο το 2030. Βασικό ζήτημα στην ατζέντα ήταν η προστασία των δημοκρατικών θεσμών των δυτικών κοινωνιών που βάλλεται από μια πληθώρα παραγόντων. Παράλληλα το NATO καλείται να διαδραματίσει ένα καίριο ρόλο στο διαρκώς μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα. Για να

καταστεί αυτό εφικτό η Συμμαχία καλείται να διαμορφώσει μια πραγματικότητα βασισμένη σε κανόνες καθώς και να επεκτείνει το διάλογο και τη συνεργασία με εταίρους, τόσο εντός του ευρωατλαντικού χώρου(ΕΕ) όσο και εκτός αυτού, με δυνάμεις από Ασία, Αφρική και Λατινική Αμερική (NATO, 2021).

Υπο τη σκιά της ρωσικής εισβολής στα ουκρανικά εδάφη, το NATO στη Σύνοδο Κορυφής της Μαδρίτης στις 29 Ιονίου του 2022 επικύρωσε ομόφωνα το νέο Στρατηγικό Δόγμα. Αυτό το έγγραφο αποτελεί το τέταρτο του είδους του στη μεταψυχροπολεμική εποχή, μετά από τα αντίστοιχα έγγραφα που υιοθετήθηκαν το 1991, το 1999 και το 2010. Το Στρατηγικό Δόγμα του 2022 (Strategic Concept) αντικαθιστά και επισήμως αυτό που συμφωνήθηκε πριν από 12 χρόνια στη Λισαβόνα. Το έγγραφο αυτό καθορίζει τον λόγο ύπαρξης και το όραμα της Συμμαχίας. Παρουσιάζει τις προκλήσεις ασφαλείας που αντιμετωπίζει το βορειοατλαντικό στρατόπεδο και σκιαγραφεί τα πολιτικά και στρατιωτικά καθήκοντα που πρέπει να εκτελέσει το NATO για την αντιμετώπισή τους (Tardy, 2022). Σημαντική αναφορά γίνεται στην αναγκαιότητα ενότητας μεταξύ των μελών, τον άρρηκτο διατλαντικό δεσμό και το σεβασμό του διεθνούς δικαίου (Λαμπρίδης, 2023). Στο στρατηγικό αυτό δόγμα του NATO η Συμμαχία έχει τρία θεμελιώδη καθήκοντα: αποτροπή και άμυνα, πρόληψη και διαχείριση κρίσεων, και ασφάλεια δια της συνεργασίας (NATO, 2022). Επιπλέον προσδιορίστηκαν ξεκάθαρα οι απειλές κατά της Συμμαχίας, ένα σημαντικό βήμα που επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να ανταποκριθεί το NATO. Δύο απειλές προσδιορίζονται ρητά στο νέο Στρατηγικό Δόγμα: η Ρωσία και η τρομοκρατία (Tardy, 2022). Παρόλο που διαχρονικά η Συμμαχία επαναπροσδιορίζει τη θέση της στο διεθνές στερέωμα ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν, οι υποχρεώσεις των κρατών-μελών παραμένουν σχεδόν αναλλοίωτες. Η συμμετοχή σε αποστολές του NATO, η προάσπιση της δημοκρατίας και ο σεβασμός της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών αποτελούν μερικά από τα κριτήρια που θεσπίζει η Συμμαχία προς τα μέλη της (NATO, 1995). Ακόμα, η Συμμαχία σε μια προσπάθεια ενίσχυσης του αξιόμαχου της, ζητάει από τα μέλη της οι αμυντικές τους δαπάνες να ξεπερνούν το όριο 2 τοις εκατό(%) του ΑΕΠ τους (NATO, 2014).

2.1 Ποσοστό 2 τοις εκατό για αμυντικές δαπάνες

Το μοίρασμα των βαρών των στρατιωτικών δαπανών γίνεται συχνά αντικείμενο πολιτικών διαβουλεύσεων ανάμεσα σε Αμερικανούς και Ευρωπαίους. Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις όντας διαχρονικά υπο την πυρηνική προστασία των ΗΠΑ δεν επένδυσαν

στην ανάπτυξη αμυντικών εξοπλιστικών προγραμμάτων με αποτέλεσμα να αδυνατούν να φτάσουν τις απαιτήσεις της Συμμαχίας (Becker, Mölling, & Nuland, 2020).

Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου το 1990, οι συνολικές αμυντικές δαπάνες μεταξύ των μελών του NATO μειώθηκαν σε τόσο σημαντικό βαθμό που προέκυψαν σοβαρές ανησυχίες σχετικά με τη στρατιωτική ετοιμότητα της Συμμαχίας και την ικανότητά της να εγγυάται αξιόπιστα την ασφάλεια στα κράτη-μέλη της (Techau, 2015). Για να αντιμετωπίσει τις παραπάνω ανησυχίες, στη Σύνοδο της Ουαλίας το 2014, το NATO αποφάσισε να υιοθετήσει για κάθε κράτος-μέλος του, το υψηλό ποσοστό 2 τοις εκατό(%) των αμυντικών δαπανών επί του ΑΕΠ (NATO, 2014). Από την οπτική γωνία της Ουάσιγκτον, η ποιοτική μέτρηση 2 τοις εκατό(%) χωρίζει εύκολα τους συμμάχους της Αμερικής σε δύο κατηγορίες, αυτής των συνεργατών και της αντίστοιχης των free riders. Πράγματι διαμηνύεται και από τις δυο πλευρές του Ατλαντικού, ότι η μέτρηση του 2 τοις εκατό(%) λειτουργεί ως σημαντικό πολιτικό εργαλείο, καθώς δεν αποτελεί μόνο ένα μοχλό πίεσης για περισσότερες στρατιωτικές δαπάνες, αλλά και ένα δείκτη πολιτικής βούλησης. Στη στρατηγική διαφοροποίηση Ευρώπης-ΗΠΑ η μέτρηση του 2 τοις εκατό(%) διαδραματίζει αρκετά σημαντικό ρόλο, διότι καθίσταται ορατός ο εντοπισμός των κρατών που αισθάνονται ότι απειλούνται καθώς και εκείνων που επιλέγουν να συνεισφέρουν στη συλλογική άμυνα αντί να εκμεταλλεύονται τη συνεισφορά άλλων (Techau, 2015).

Με την εισβολή της Ρωσίας την Ουκρανία το 2022 φαίνεται πως τα κράτη-μέλη είναι διατεθειμένα να επαναπροσδιορίσουν τους στόχους τους σχετικά με τις αμυντικές δαπάνες. Όμως, ο δρόμος είναι ακόμα μακρύς αν αναλογιστεί κανείς το γεγονός πως σύμφωνα με εκτιμήσεις του NATO το 2023, ο παλιός στόχος του 2 τοις εκατό(%) που τέθηκε το 2014, θα επιτευχθεί μόνο από 11 από τα 31 μέλη της συμμαχίας (Reuters, 2023). Η Ελλάδα, οι ΗΠΑ, η Πολωνία, ακολουθούμενες από τις βαλτικές χώρες είναι οι χώρες που ξοδεύουν το μεγαλύτερο ποσοστό του ΑΕΠ στην άμυνα. Η Ελλάδα, βρίσκεται στην κορυφή της κατάταξης με ένα ποσοστό σχεδόν 4 τοις εκατό(%) του ΑΕΠ λόγω των τεταμένων διαχρονικά σχέσεων με την Τουρκία. Από τη πλευρά τους, οι χώρες της Βαλτικής και η Πολωνία αντιλαμβάνόμενες τον κίνδυνο που εγείρει η εγγύτητα τους με τη Ρωσική Ομοσπονδία, παρουσιάζονται ιδιαίτερα διατεθειμένες να επενδύσουν σε αμυντικές δαπάνες (Martinez, 2023).

Παρόλα αυτά όμως, οι δαπάνες στο 2 τοις εκατό(%) δεν αντικατοπτρίζουν σε απολύτους βαθμούς τις πραγματικές στρατιωτικές δυνατότητες μιας χώρας, τα επίπεδα ετοιμότητας της, τη δυνατότητα ανάπτυξης στρατευμάτων και την ποιότητα αυτών. Αποτελεί όμως ένα ποσοστό που αποτυπώνει τη διάθεση κάθε κράτους-μέλους να ενστερνιστεί και να συνεισφέρει στις προσπάθειες του NATO για τη βελτίωση του αξιόμαχού του (Techau, 2015).

2.2 Αποστολές

Μια δεύτερη σημαντική υποχρέωση των κρατών-μελών είναι η συνδρομή των δυνάμεων τους στις αποστολές της Συμμαχίας. Το NATO ως ο κατεξοχήν στρατιωτικός οργανισμός επιχειρεί σε διάφορα θέατρα επιχειρήσεων. Η Συμμαχία καλεί τα κράτη-μέλη της να συνεισφέρουν τις δυνάμεις τους με στόχο την ικανοποίηση του αντικειμενικού σκοπού κάθε επιχείρησης. Η Συμμαχική Διοίκηση Επιχειρήσεων (ACO) με έδρα το Ανώτατο Στρατηγείο Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης (SHAPE) που βρίσκεται στην πόλη Μον στο Βέλγιο υπο τη διοίκηση του Ανώτατου Συμμαχικού Διοικητή Ευρώπης (SACEUR), είναι υπεύθυνη για την εκτέλεση όλων των επιχειρήσεων και αποστολών του NATO. Ο Αναπληρωτής SACEUR συντονίζει τις συνεισφορές των στρατευμάτων. Ακολουθεί η Συμμαχική Ναυτική Διοίκηση (MARCOM) στη Μεγάλη Βρετανία, η Συμμαχική Διοίκηση Αεροπορίας(AIRCOM) στη Γερμανία και η Συμμαχική Διοίκηση Ξηράς(LANDCOM) στη Σμύρνη της Τουρκίας. Οι διοικήσεις αυτές είναι οι κεντρικοί σύμβουλοι του SHAPE σχετικά με επιχειρήσεις σε θάλασσα, αέρα και στεριά αντιστοίχως (NATO, 2023c). Οι εθνικές κυβερνήσεις λαμβάνουν την τελική απόφαση για το εάν θα συνεισφέρουν ή όχι σε μια επιχείρηση ή αποστολή υπό την ηγεσία του NATO (NATO, 2023f).

Η μεγαλύτερη (ενεργή) αποστολή του NATO πραγματοποιείται στο έδαφος του Κοσσυφοπεδίου με την κωδική ονομασία «KFOR». Στόχος της KFOR είναι η εγκαθίδρυση ενός περιβάλλοντος ασφαλείας τόσο εντός του κράτους του Κοσσόβου, όσο και στην ευρύτερη περιοχή των δυτικών Βαλκανίων. Από τον Ιούνιο του 1999 μέχρι σήμερα, οι δυνάμεις της KFOR (Kosovo Force) παρουσιάζουν διακυμάνσεις με το συνολικό αριθμό στρατιωτών σήμερα να κυμαίνεται στους 4.500 άνδρες και γυναίκες από 27 συμμαχικά κράτη. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου, το κέντρο βάρος μετατοπίστηκε στη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Ασία. Η Διεθνής Δύναμη Βοήθειας για την Ασφάλεια (ISAF) στο Αφγανιστάν, η οποία αριθμούσε περίπου

130.000 στρατιώτες έγινε η μεγαλύτερη επιχείρηση που πραγματοποιήθηκε ποτέ από τη Συμμαχία και η οποία και τερματίστηκε επίσημα το 2021. Τις επιχειρήσεις στο Αφγανιστάν διαδέχτηκαν οι Νατοϊκές αποστολές στα εδάφη του Ιράκ, στον Κόλπο του Άντεν και στο Κέρας της Αφρικής κατά των πειρατών, στη Μεσόγειο, καθώς και στο Σουδάν (NATO, 2023e). Σήμερα, Νατοϊκές δυνάμεις συνεχίζουν να επιχειρούν, στο Κοσσυφοπέδιο, στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο Πέλαγος, στο Ιράκ, καθώς και βρίσκονται σε επικοινωνία με ομάδα αντιπροσώπων στην αφρικανική ήπειρο (SHAPE, 2023).

2.3 Προάσπιση Δημοκρατικών Αξιών

Όπως αναφέρεται στην ιδρυτική συνθήκη του 1949, *«Τα κράτη-μέλη του οργανισμού είναι αποφασισμένα να διαφυλάξουν την ελευθερία, την κοινή κληρονομιά και τον πολιτισμό των λαών τους, που βασίζονται στις αρχές της δημοκρατίας, της ατομικής ελευθερίας και του κράτους δικαίου. Επιδιώκουν δε να προωθήσουν τη σταθερότητα και την ευημερία στην περιοχή του Βόρειου Ατλαντικού»* (NATO, 1949). Φτάνοντας στο δεύτερο άρθρο(2) της συνθήκης γίνεται αντιληπτό πως το NATO αναμενόταν να διαδραματίσει έναν ρόλο που θα ξεπερνούσε κατά πολύ εκείνον μιας συμβατικής στρατιωτικής συμμαχίας. Στο άρθρο αυτό συνοψίζονται οι αρχές της θεωρίας του Εμμάνουελ Καντ περί διασφάλισης της ειρήνης μέσω δημοκρατικών θεσμών, ότι δηλαδή: *«Τα μέρη θα συμβάλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη ειρηνικών και φιλικών διεθνών σχέσεων ενισχύοντας τους ελεύθερους θεσμούς τους, φέρνοντας καλύτερη κατανόηση των αρχών πάνω στις οποίες βασίζονται αυτοί οι θεσμοί, και προωθώντας συνθήκες σταθερότητας και ευημερίας»* (Gheciu, 2019).

Παρόλα όμως τα παραπάνω, η αρχή της συλλογικής άμυνας βρίσκεται στο επίκεντρο της ιδρυτικής συνθήκης του NATO. Παραμένει μια μοναδική και διαρκής αρχή που ενώνει τα μέλη του, δεσμευοντάς τα να προστατεύουν το ένα το άλλο και δημιουργώντας πνεύμα αλληλεγγύης εντός της Συμμαχίας (NATO, 2023a). Διαχρονικά, οι κοινές αξίες και οι κανόνες της φιλελεύθερης δημοκρατίας αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι για την ύπαρξη της κοινότητας ασφάλειας μεταξύ των δύο πλευρών του Ατλαντικού. Κοινές αξίες και κανόνες που έλαβαν ιδιαίτερη προσοχή από το NATO χάρη στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον που δημιουργήθηκε. Ιδιαίτερα με το τέλος του διπολισμού, οι κοινές αυτές αξίες όχι μόνο κράτησαν την κοινότητα ενωμένη αλλά παράλληλα αποτέλεσαν και ένα όργανο εξωτερικής πολιτικής (Lucarelli, 2002). Ο σεβασμός του κράτους δικαίου από τα

κράτη-μέλη του NATO καθώς και οι κοινές φιλελεύθερες αξίες που τα χαρακτήριζαν συντέλεσαν στην αποτελεσματική διεξαγωγή επιχειρήσεων τόσο εντός όσο και εκτός της Γηραιάς Ηπείρου (Durhin, 2020).

Η ευφορία που επέφερε στο δυτικό στρατόπεδο το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, δημιούργησε κοινές μεταβλητές για τα κράτη σχετικά με το νέο περιβάλλον ασφαλείας που αναδυόταν στην Ευρώπη (Λάβδας, Ξενάκης, & Χρυσόχου, 2010). Σε αυτό το νέο περιβάλλον ασφαλείας, η Βορειοατλαντική Συμμαχία καλούνταν να διαδώσει τη φιλελεύθερη δυτική τάξη στα κράτη του πρώην ανατολικού μπλοκ. Υπο αυτό το καθεστώς το NATO κατάφερε να επαναπροσδιορίσει την αποστολή του και έτσι να καταδείξει τον κομβικό ρόλο του για τη νέα εποχή. Η νέα εποχή όπως διαμορφώθηκε, από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την έξαρση των εθνοτικών συγκρούσεων που ακολούθησαν της πρώτης, συνέδεσε τον όρο της ασφάλειας με έννοιες σχετικές με την εύρυθμη διακυβέρνηση στο εσωτερικό των κρατών, προσδίδοντας ευρύτερη σημασία στον μέχρι πρότινος παραπάνω αμιγώς στρατιωτικό όρο (Gheciu, 2019). Η Βορειοατλαντική Συμμαχία είχε υποχρέωση να παρέχει στις πολιτικούς και στρατιωτικούς ταγούς των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, φιλελεύθερες δημοκρατικές αξίες με στόχο την ανοικοδόμηση των κοινωνιών τους (Lucarelli, 2002).

Από το 1990 και έπειτα υιοθέτηκαν διάφορα έγγραφα σχετικά με τον ορισμό τόσο των απειλών για την ασφάλεια όσο και των στρατηγικών προάσπισης της, με άμεση αναφορά στην έννοια της δημοκρατίας, καθώς και σε σχετικές έννοιες όπως *«κράτος δικαίου»* και *«σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»* (Lucarelli, 2002). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διακήρυξη για το Σχέδιο Δράσης Μέλους (MAP) το 1999. Η Συμμαχία επιφύλασσε τη δυνατότητα εισόδου στον οργανισμό μόνο σε δημοκρατικά κράτη και το Σχέδιο Δράσης Μέλους, που εγκρίθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της Ουάσιγκτον τον Απρίλιο του 1999, ανέφερε ρητά μεταξύ άλλων ότι τα μελλοντικά μέλη *«πρέπει να συμμορφώνονται με βασικές αρχές όπως η δημοκρατία, η ατομική ελευθερία και να επιλύουν τις διεθνείς τους διαφορές με ειρηνικά μέσα, να επιδεικνύουν δέσμευση στο κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς και να προστατεύουν τις μειονότητες»* (NATO, 1999).

Σήμερα, σε έναν διαρκώς μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον, το NATO καλεί τα κράτη-μέλη να αφοσιωθούν στη δημοκρατία, στην εδαφική κυριαρχία, στα

ανθρωπινά δικαιώματα. Με κυρία απειλή τη Ρωσική Ομοσπονδία και δευτερευόντως την όλο και αυξανόμενη ισχύ της Κίνας, η Συμμαχία δεσμεύεται να υπηρετήσει το διεθνές δίκαιο καθώς και τους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (NATO, 2023g). Όμως το έργο της διαχείρισης των εσωτερικών διαφορών και διατήρησης της συνοχής της Συμμαχίας έχει καταστεί ιδιαίτερα δύσκολο από την άνοδο ριζοσπαστικών συντηρητικών πολιτικών δυνάμεων σε πολλά συμμαχικά κράτη (Gheciu, 2019). Ορισμένα συμμαχικά κράτη-μέλη φαίνεται πως με τη δράση τους παρακωλύουν τη λειτουργία του οργανισμού, υπονομεύοντας τη συνοχή και τη συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών. Το NATO φαίνεται να αντιμετωπίζει και απειλές εκ των έσω. Τρεις συμμαχικές κυβερνήσεις, η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Τουρκία παρουσιάζουν συμπεριφορές που δε συνάδουν με τις αξίες του NATO περιορίζοντας αρκετές φορές την ελευθερία του λόγου και του τύπου καθώς και την ανεξαρτησία των δικαστηρίων. Οι παραπάνω ενέργειες αυτών των κυβερνήσεων απειλούν τις βασικές αξίες για τις οποίες κάθε σύμμαχος έχει δεσμευτεί στη Συνθήκη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (Douglas & Nicholas, 2019).

Η δράση όμως της Τουρκίας, ιδιαίτερα μετά την άνοδο στην εξουσία του προέδρου Ταγίπ Ερντογάν το 2003, μιας χώρας με ισχυρούς γεωπολιτικούς στόχους για περιφερειακή ηγεμονία, φαίνεται να δημιουργεί τα περισσότερα ζητήματα στη Συμμαχία. Στην επόμενη ενότητα της παρούσας διπλωματικής εργασίας παρουσιάζεται η δράση της Τουρκίας σχετικά με τις συμμαχικές υποχρεώσεις τις, όπως αυτές θεσπίζονται διαχρονικά από τον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου.

3. Τουρκικές Δράσεις

Είναι γεγονός πως στο διπολικό σύστημα του Ψυχρού Πολέμου, η απειλή της Σοβιετικής Ένωσης και του κομμουνισμού, αποτέλεσαν παράγοντα σύγκλισης των συμφερόντων Δύσης και Τουρκίας. Το κεμαλικό τότε τουρκικό κράτος, επιδίωξε να εξασφαλίσει εγγυήσεις ασφαλείας από τη Βορειοατλαντική Συμμαχία παρουσιάζοντας πολιτικές φίλα προσκείμενες στη Δύση (Αρβανιτόπουλος, 2023). Από την πλευρά της η Αμερική αντιλαμβανόμενη τη κρίσιμότητα της νοτιοανατολικής πτέρυγας του NATO είδε την Τουρκία, ως κρίσιμη σύμμαχο σε μια σημαντική γεωπολιτική περιοχή (Beyoghlou, 2020, p. 8). Έτσι, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, και την προσπάθεια «καθολικοποίησης» της δυτικής φιλελεύθερης τάξης σε παγκόσμια τάξη, η Τουρκία αποτέλεσε κομβική συνιστώσα στα αμερικανικά

σχέδια. Η κοσμική δημοκρατία της Τουρκίας θα αποτελούσε το πάτημα της Δύσης στη Μέση Ανατολή. Μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, και την εμπλοκή των ΗΠΑ στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, η ανάγκη πρόσδεσης της Τουρκίας στους ευρωατλαντικούς θεσμούς έγινε άκρως επιτακτική (Αρβανιτόπουλος, 2023). Όντας αιχμάλωτη της γεωγραφίας, η Τουρκία βρίσκεται στο σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης, ελέγχει τα στενά των Δαρδανελίων και του Βοσπόρου και παράλληλα έχει το ρόλο του ανατολικότερου άκρου της Συμμαχίας. Όλα αυτά την καθιστούν αναπόσπαστο κόμματα για το NATO (Marshall, 2021, σ. 222).

Πριν την κυβέρνηση του AKP, η τουρκική εξωτερική πολιτική χαρακτηριζόταν από δυτικότροπες ιδέες καθώς και λογικές περί ισορροπίας δυνάμεων και status quo. Οι φιλοδοξίες όμως της Ερντογανικής Τουρκίας έχουν μεταβάλλει άρδην τη συμπεριφορά του τουρκικού κράτους (İzıksal & Örmeci, 2015, σ. 15). Ένα τουρκικό κράτος που αντλεί την ισχύ του από τη γεωστρατηγική του θέση, τις ιστορικές του ρίζες καθώς και τους θρησκευτικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με άλλα μουσουλμανικά κράτη στην εγγύς περιφέρειά του (İzıksal & Örmeci, 2015, σ. 24). Με το AKP στην εξουσία εγκαινιάστηκε ένα στάδιο ανοίγματος στον κόσμο και διεκδίκησης ηγεμονικού και διεθνούς ρόλου, που φέρει τη σφραγίδα του καθηγητή και πρώην Υπουργού Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου. Με εμφανείς επιρροές νέο-οθωμανισμού, στόχος του σε διεθνές επίπεδο αποτέλεσε η αναβάθμιση των σχέσεων της Τουρκίας με Δύση και Ανατολή και η ανάδειξη της σε γεωπολιτική και γεωστρατηγική περιφερειακή υπερδύναμη με σταθεροποιητικό ρόλο στην ευαίσθητη περιοχή της Υπερκauκασίας, της Κεντρικής Ασίας, της Μέσης Ανατολής και των Βαλκανίων (Νταβούτογλου, 2010, σ. 193).

Η Τουρκία παρουσιάζεται ιδιαίτερα ενεργή σε περιφερειακές πρωτοβουλίες και σιναπισμούς καθώς και εστίες συγκρούσεων στην περιφέρεια της, αποβλέποντας στη διασφάλιση όλο και περισσότερων εφοδίων(ενεργειακών, στρατιωτικών κ.α.), για να ικανοποιήσει τους γεωπολιτικούς της στόχους. Με αυτό τον τρόπο, το τουρκικό κράτος επιδιώκει να επηρεάσει τις εξελίξεις, και να αναδειχθεί σε ηγεμονική δύναμη της περιοχής. Οι προσπάθειες της αυτές, συχνά απαιτούν μια ισορροπία ανάμεσα στη πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική της και στο δυτικόστροφο προσανατολισμό που κατά καιρούς υιοθετεί. Όμως το ιδιαίτερο περιβάλλον που χαρακτηρίζει τη γειτονία της, με τις πολυδιάστατες συγκρούσεις και τις πολύπλοκες σχέσεις των κρατών καθιστούν την ισορροπία αυτή δύσκολα επιτεύξιμη (Τριανταφύλλου & Φωτίου, 2010,

σ. 151). Στην περίοδο Ερντογάν, ειδικά από το 2013 και μετά, η στρατηγική της χώρας του απέκτησε «ευρασιατική» χροιά. Οι βλέψεις της Τουρκίας άλλαξαν, οι γεωπολιτικές μεταβολές στην εγγύς περιφέρειά της, της έδωσαν τη δυνατότητα να αναβαθμίσει το ρόλο της στο διεθνές στερέωμα και να προσπαθήσει να παρουσιαστεί ως μια διαπεριφερειακή μεγάλη δύναμη (Φίλης, Διακόπουλος, Υφαντής, & Λιάκουρας, 2023). Η αλλαγή των αμερικανικών προτεραιοτήτων προς τον Ειρηνικό και η αδυναμία των ευρωπαϊκών κρατών να χαράξουν μια εναρμονισμένη πολιτική, δημιούργησαν την αίσθηση στην Άγκυρα ότι μπορεί αυτή να καλύψει το κενό που δημιουργείται (Τρούλης, 2019, σ. 126).

Ως συνέπεια αυτού, η Τουρκία τα τελευταία χρόνια έχει προχωρήσει σε μονομερείς ενέργειες που δυναμιτίζουν τις σχέσεις της με τους νατοϊκούς συμμάχους δημιουργώντας τριβές στη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Αυτές οι ενέργειες περιλαμβάνουν την υποστήριξη διαφόρων ένοπλων ισλαμιστικών οργανώσεων στη Συρία, την αγορά από τη Ρωσία του πυραυλικού συστήματος S-400 το 2019, τη παρέμβασή στη Λιβύη, με μεταφορά Σύριων μαχητών και παραβίαση του εμπάργκο όπλων του ΟΗΕ, τις επιθετικές πολιτικές στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο καθώς και την όλο και αυξανόμενη ολίσθηση της τουρκικής κοινωνίας σε αυταρχικά μοντέλα διακυβέρνησης (Kotoulas, 2023). Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται οι δράσεις της Τουρκίας στην εγγύς περιφέρεια της. Πιο συγκεκριμένα εξετάζεται η σχέση της Τουρκίας με τη Δύση, αναφορικά με τη δράση της στην Συρία, τη συνεργασία της με τον ISIS, τις ενέργειες στη Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο και την αγορά των S-400 από τη Ρωσία. Ακόμα εξετάζονται οι σχέσεις της με τη Ρωσία, το εσωτερικό καθεστώς της υπό την ηγεσία του Ταγίπ Ερντογάν καθώς και η συμμετοχή της σε αποστολές του NATO. Μέσω αυτών των περιπτώσιολογικών γεγονότων ορίζεται το πλαίσιο για το αν οι ενέργειες της Τουρκίας συμβαδίζουν με κάποιες από τις κύριες υποχρεώσεις της ως κράτος-μέλος της Συμμαχίας, δηλαδή τη συμμετοχή σε νατοϊκές αποστολές, το σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας άλλων κρατών καθώς και την προάσπιση της δημοκρατίας.

3.1 Σχέσεις με Δύση

3.1.1 Συρία.

Η εμπλοκή της Τουρκίας στα εδάφη της Συρίας, δοκίμασε αρκετά τις σχέσεις της και με τις δύο πλευρές του Ατλαντικού, καθώς κατά τη διάρκεια του συριακού εμφυλίου η στάση της Τουρκίας παρουσίασε μεταβολές (Clayton & Zanolli, 2023). Πριν από

την Αραβική Άνοιξη το 2011 η Τουρκία προσπάθησε να αναπτύξει μια ανεξάρτητη στρατηγική απέναντι στο συριακό καθεστώς του προέδρου Άσαντ. Αυτή η στρατηγική βασίστηκε στο δόγμα του καθηγητή Νταβούτογλου περί «*μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες*» καθώς και στο «*Στρατηγικό Βάθος*». Αμφότερα έχουν να κάνουν με την ιδέα ότι η εθνική κληρονομιά της Τουρκίας βασίζεται σε ισχυρούς ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς τόσο με το παρελθόν της όσο και με τα ανατολικά μουσουλμανικά κράτη γύρω της (Beyoghlou, 2020, p. 10). Μεταγενέστερα, οι σχέσεις Συρίας-Τουρκίας επιδεινώθηκαν και ενώ η αρχικά η Τουρκία βρέθηκε απέναντι στον Σύριο πρόεδρο Μπασάρ αλ Άσαντ, στη συνέχεια συνεργάστηκε με τη Ρωσία και το Ιράν, που υποστήριζαν τον Άσαντ, ιδιαίτερα από τον Αύγουστο του 2016 όπου και εισέβαλε στρατιωτικά στα συριακά εδάφη (Phillips, 2017, p. 131).

Από το 2014, η Τουρκία επιδίωξε ενεργά να εμποδίσει τους Κούρδους της Συρίας του YPG από το να δημιουργήσουν μια αυτόνομη περιοχή κατά μήκος των βόρειων συνόρων της με τη Συρία. Για την τουρκική κυβέρνηση τόσο το YPG όσο και το πολιτικό του μέρος, το Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης (PYD), θεωρούνται ως σημαντική απειλή για την τουρκική ασφάλεια, λόγω της σύνδεσης αυτών με τη τρομοκρατική, κατά τους Τούρκους, οργάνωση του PKK. Οι Κούρδοι του YPG που κατέχουν ηγετικό ρόλο στις Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις(SDF), αποτέλεσαν τον κύριο εταίρο των ΗΠΑ κατά του Ισλαμικού Κράτους (Clayton & Zanotti, 2023). Ιστορικά από την εποχή του Κεμάλ Ατατούρκ η Τουρκία αντιτάσσεται κατηγορηματικά στην εμφάνιση του κουρδικού παράγοντα στην περιοχή, ειδικά εντός των νοτιοανατολικών επαρχιών της (Beyoghlou, 2020, σ. 14). Χαρακτηριστικό της σκληρής στάσης των Τούρκων, το 2014, όταν ο ISIS σάρωνε τη βόρεια Συρία και το βόρειο Ιράκ, η κυβέρνηση των ΗΠΑ με τον Μπαράκ Ομπάμα στην εξουσία, αιτήθηκε τη συνδρομή του Ερντογάν στην υπεράσπιση της συρο-κουρδικής πόλης Κομπάνι, με τον τελευταίο να αρνείται, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην ήττα των Κούρδων και στην προέλαση του ISIS (Μπάρκι, 2022).

Στη προσπάθεια εξόντωσης των μαχητών του YPG η Τουρκία βρέθηκε αντιμέτωπη με τα συμφέροντα των ΗΠΑ και άλλων Νατοϊκών συμμάχων στην περιοχή. Με κύριο στόχο την καταπολέμηση των θυλάκων του Ισλαμικού Κράτους, οι δυτικές δυνάμεις, κυρίως όμως οι ΗΠΑ παρείχαν στους κούρδους μαχητές οικονομική, στρατιωτική και υλικοτεχνική βοήθεια (Beyoghlou, 2020, σ. 2). Η παραπάνω κομβική διαφοροποίηση

μεταξύ συμμάχων στο NATO αποτέλεσε μεγάλο αγκάθι στις σχέσεις ΗΠΑ/NATO-Τουρκίας, με την τελευταία να στρέφεται σε Ρωσία και Ιράν, δύο παραδοσιακών εχθρών των ΗΠΑ, για να ικανοποιήσει τις γεωπολιτικές της επιδιώξεις (Lindgaard & Pieper, 2020).

Στη συριακή υπόθεση, δυο περιστατικά, το 2012 και το 2015, διαδραμάτισαν κομβικό ρόλο για τη διαμόρφωση της τουρκικής πολιτικής. Τον Ιούνιο του 2012 ο συριακός στρατός κατέρριψε ένα τουρκικό αναγνωριστικό αεροσκάφος οδηγώντας την Τουρκία στην υιοθέτηση αυστηρότερων κανόνων εμπλοκής(RoE) για την αναχαίτιση αεροσκαφών πάνω από τον εναέριο χώρο της Συρίας (Kasaroglu, 2020). Αυτό με τη σειρά του συντέλεσε και στο 2^ο σημαντικό γεγονός, αυτό της κατάρριψής του ρωσικού μαχητικού αεροσκάφους από τις τουρκικές δυνάμεις το χειμώνα του 2015. Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν στην άμεση σύγκλιση του Ατλαντικού Συμβουλίου σύμφωνα με το άρθρο 4 του καταστατικού χάρτη της ιδρυτικής συνθήκης του NATO, με το Γενικό Γραμματέα του NATO Γενς Στολτενμπεργκ να ζητάει αποκλιμάκωση παρά τις προσδοκίες της τουρκικής πλευράς για αυστηρότερη στάση της Συμμαχίας (Phillips, 2017, p. 100). Δύο χρόνια νωρίτερα η Τουρκία ζήτησε βοήθεια προστασίας του εναερίου της χώρου με τους νατοϊκούς συμμάχους να δραστηριοποιούνται. Το 2013, οι ΗΠΑ, η Γερμανία και η Ολλανδία παρείχαν στην Τουρκία έξι πυραυλικά συστήματα αεράμυνας Patriot. Αργότερα, ωστόσο, οι συμμαχικές χώρες αποφάσισαν να αποσύρουν τις μπαταρίες τους για τους Patriot από τα τουρκικά εδάφη εγείροντας τις αντιδράσεις της τουρκικής πλευράς. Τα συστήματα Patriot που αποσύρθηκαν από την Ολλανδία το 2014 και από ΗΠΑ, Γερμανία το 2015, αντικαταστάθηκαν μετέπειτα από την Ιταλία και την Ισπανία (Goren, 2018).

Μεταξύ του καλοκαιριού του 2016 και του φθινοπώρου του 2019, η Τουρκία ξεκίνησε τρεις μεγάλες στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Συρία. Η πρώτη παρέμβαση, η επιχείρηση «*Ασπίδα του Ευφράτη*» είχε ως αντικειμενικό σκοπό την καταπολέμηση του Ισλαμικού Κράτους(ISIS). Η δεύτερη και η τρίτη επιχείρηση, δηλαδή ο «*Κλάδος Ελέας*» και η «*Πηγή Ειρήνης*», στόχευαν κυρίως στην αποσόβηση μιας αυτόνομης κουρδικής περιοχής που θα μπορούσε στη συνέχεια να επιχειρήσει ένωση με τις τουρκικές επαρχίες με κουρδική πλειονότητα (Marshall, 2021, σ. 239). Η εισβολή της Τουρκίας στις κουρδικές περιοχές της βορειοανατολικής Συρίας τον Οκτώβριο του 2019, μετά και την αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων από την περιοχή δίχασε τη Βορειοατλαντική Συμμαχία τονίζοντας τις γεωπολιτικές διαφορές της

Τουρκίας με αρκετούς νατοϊκούς συμμάχους. Η αντιπαράθεση με τα συμφέροντα των ΗΠΑ, οδήγησε το Πεντάγωνο, αν και προσωρινά, να απομακρύνει την Τουρκία από τον αεροπορικό συνασπισμό κατά του ISIS, απόφαση η οποία ουσιαστικά στέρησε από την τουρκική πολεμική αεροπορία κοινά δεδομένα επιτήρησης και πληροφοριών (Kasapoglu, 2020).

Η ευθεία παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας του συριακού κράτους έφερε την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας η οποία καταδίκασε τις τουρκικές ενέργειες εκφράζοντας ανησυχίες για την αναβίωση του Ισλαμικού Κράτους. ΟΗΕ, ΕΕ καθώς και μεμονωμένα τα κράτη ζήτησαν από τον πρόεδρο Ερντογάν να ανακαλέσει την εντολή εισβολής. Από τη μεριά του το NATO υπο το Γενικό Γραμματέα κάλεσε την Τουρκία να «επιδείξει αυτοσυγκράτηση» (CNN NewsRoom, 2019). Παρόλο που η Διακήρυξη της Συνόδου Κορυφής των Βρυξελλών του NATO το 2018 τόνισε ανοιχτά ότι οι συριακοί πύραυλοι έπληξαν το τουρκικό έδαφος, στις αρχές της επιχείρησης «Πηγή Ειρήνης», τα δυτικά κράτη αντιτάχθηκαν της εισβολής, με αποτέλεσμα αυτή τη φορά η Ιταλία να αποσύρει τις μπαταρίες από συστήματα Patriot, αφήνοντας τα ισπανικά τα μόνα εντός τουρκικής επικράτειας (Kasapoglu, 2020). Ως αντίδραση η Τουρκία το Νοέμβριο του 2019, έφθασε στο σημείο να εκβιάσει τους νατοϊκούς της εταίρους ότι θα μπλοκάρει με χρήση βέτο τα σχέδια για ενίσχυση της άμυνας των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης, εάν το NATO δεν αναγνώριζε το YPG ως τρομοκρατική οργάνωση (Παυλόπουλος, 2020). Η κίνηση της Τουρκίας να επιχειρήσει χωρίς προηγουμένως να ακολουθήσει τις θεσμικές και πολιτικές διαδικασίες της Συμμαχίας, οδήγησε τον Γάλλο πρόεδρο Μακρόν να δηλώσει πως το NATO είναι «εγκεφαλικά νεκρό» δημιουργώντας ακόμα μεγαλύτερες αναταράξεις στο εσωτερικό της Συμμαχίας (Lindgaard & Pieper, 2020).

3.1.2 Συνεργασία με Ισλαμικό Κράτος(ISIS).

Όπως αναφέρθηκε, στόχος των τουρκικών επεμβάσεων στη βορειοανατολική Συρία αποτέλεσαν οι ομάδες κούρδων του YPG. Στην προσπάθεια της αυτή, η Τουρκία συνεργάστηκε ενεργά με θύλακες ισλαμιστών τρομοκρατών που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή. Παρόλο που δεν υπάρχει τρόπος να προσδιοριστεί η έκταση της συνεργασίας της τουρκικής κυβέρνησης με το ISIS, υπάρχουν, ωστόσο, σημαντικές έμμεσες αποδείξεις για την ανάμειξη της. Η Τουρκία αύξησε την προμήθεια όπλων σε ισλαμιστές αντάρτες, ιδιαίτερα μετά την αποτυχημένη παρέμβαση των ΗΠΑ στη Συρία τον Αύγουστο του 2013. Η Τουρκική Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (MIT)

δημιούργησε υποδομές για την υποστήριξη των Τζιχαντιστών, που κυμάνθηκε από στρατιωτική συνεργασία και μεταφορές όπλων έως υλικοτεχνική υποστήριξη, οικονομική βοήθεια και παροχή ιατρικών υπηρεσιών. Η εμπλοκή της Τουρκίας επιβεβαιώθηκε και από τον τότε αντιπρόεδρο των ΗΠΑ, Τζο Μπάιντεν, κατά τη διάρκεια δηλώσεων του στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ (Phillips, 2017, p. 135).

Σύμφωνα με τη βρετανική εφημερίδα «*The Times*» περίπου 180 τζιχαντιστές συμπεριλαμβανομένων 2 βρετανών πολιτών απελευθερώθηκαν ως μέρος της συμφωνίας Τουρκίας-ISIS (Καλεντερίδης & Πικραμένος, 2021, σ. 116). Ακόμα στις 9 Ιανουαρίου 2014 σύμφωνα με δικογραφία, έγγραφα της οποίας αποκάλυψε η ιστοσελίδα «*Nordic Monitor*», ισλαμιστές μεταφέρθηκαν με λεωφορεία που μισθώθηκαν από τη MIT στα τούρκο-συριακά σύνορα. Οι έρευνες που πραγματοποίησε η τοπική αστυνομία αποκάλυψαν την ύπαρξη πυρομαχικών με κατεύθυνση τους μαχητές του Ισλαμικού Κράτους, με τους συλληφθέντες οδηγούς να παραδέχονται τη διασύνδεση της MIT με το Χαλιφάτο (Καλεντερίδης & Πικραμένος, 2021, σ. 119). Πράγματι ακόμα και πρώην μέλη του Ισλαμικού Κράτους έχουν κατά καιρούς παραδεχτεί τη στενή συνεργασία των δύο πλευρών. Ηγετικά στελέχη του ISIS, δήλωσαν πως οι περισσότεροι μαχητές, τα πυρομαχικά και οι προμήθειες στην οργάνωση ερχόντουσαν μέσω Τουρκίας (Faiola & Mekhennet, 2014). Μια ακόμα σημαντική παραδοχή για τη συνεργασία της Τουρκίας με τις τρομοκρατικές οργανώσεις αποτελεί η αποκάλυψη σε συνέντευξη στο Διεθνές Κέντρο Μελέτης Βίαιου Εξτρεμισμού, του Αμπού Μανσούρ, πρώην εμίρη του Ισλαμικού Κράτους που ανέφερε ότι «είχα άμεση επαφή με τους πράκτορες της MIT και πολλές συναντήσεις μαζί τους. Οι περισσότερες από τις συναντήσεις πραγματοποιήθηκαν στην Τουρκία σε στρατιωτικές βάσεις ή στα γραφεία τους» (Καλεντερίδης & Πικραμένος, 2021, σ. 125). Τέλος παρόλο που η Τουρκία προσέφερε τις βάσεις της για τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς κατά του ISIS, το Ισλαμικό Κράτος δεν αποτέλεσε προτεραιότητα για τον πρόεδρο Ερντογάν και το τουρκικό κράτος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός πως ο Τούρκος πρόεδρος περίμενε μέχρι τις 25 Σεπτεμβρίου του 2014 για να ονομάσει το ISIS τρομοκρατική οργάνωση (Beyoghlou, 2020, p. 18).

3.1.3 Αιγαίο-Ανατολική Μεσόγειος.

Κατευθυνόμενοι στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, η μεταστροφή της Τουρκίας αποτελεί παράγοντα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. Έχοντας απωλέσει το δόγμα του Α. Νταβούτογλου περί «*μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες*», ο

πρόεδρος Ερντογάν έχει μετατρέψει την Τουρκία σε έναν διεκδικητικό και εν πολλοίς επιθετικό διεθνή δρών, οι δράσεις του οποίου επηρεάζουν όλα τα γειτονικά του κράτη (Stamatoropoulos, 2021). Η τουρκική εξωτερική πολιτική διαμορφώνεται εν πολλοίς από το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας». Αυτό το δόγμα συνιστά απόρροια του «Στρατηγικού Βάθους» της Τουρκίας και καθορίζει σε γενικές γραμμές την ανάπτυξη των δικαιωμάτων και των συμφερόντων της Τουρκίας στις θάλασσες που την περιβάλλουν (Μαύρη Θάλασσα, Αιγαίο και Μεσόγειος) (Denizeau, 2021). Στα θεμέλια αυτής της θεώρησης διαφαίνεται μια μακροπρόθεσμη προσπάθεια κατάργησης της Συνθήκης της Λωζάνης, με την οποία η Οθωμανική Αυτοκρατορία απώλεσε μεγάλο μέρος των εδαφών της και δημιουργήθηκε η σύγχρονη Τουρκία. Η «Γαλάζια Πατρίδα» αποτέλεσε τον κινητήριο ιδεολογικό παράγοντα για την δραστηριοποίηση της Τουρκίας στις θαλάσσιες του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου ιδιαίτερα μετά το 2015 (Marshall, 2021, σ. 240).

Είναι γεγονός πως η όλο και αυξανόμενη επιθετικότητα της Τουρκίας απέναντι στην Ελλάδα, το νατοϊκό της εταίρο στην περιοχή, έχει οδηγήσει αρκετές φορές τις δύο χώρες κοντά σε μια γενικευμένη σύγκρουση (Stamatoropoulos, 2021). Τουρκία και Ελλάδα εντάχθηκαν από κοινού στη Συμμαχία το 1952 σχηματίζοντας τη νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO, παρέχοντας σταθερότητα έναντι του Ανατολικού Μπλοκ σε ένα μέτωπο που εκτείνεται από το Αιγαίο μέχρι τον Καύκασο (Kotoulas, 2023). Οι διαχρονικά άσχημες σχέσεις μεταξύ των δυο συμμάχων που επιβαρύνθηκαν ακόμα περισσότερο από την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο το 1974, δημιουργούν σημαντικό πονοκέφαλο στη Βορειοατλαντική Συμμαχία καθώς μια πολεμική σύγκρουση ανάμεσά τους θα υπονόμει τη λειτουργία και τον χαρακτήρα συλλογικής άμυνας και ασφάλειας ολόκληρου του οργανισμού ωθώντας την νοτιοανατολική πτέρυγα του στη ρήξη (Felde, 2020).

Όλα αυτά τα χρόνια οι ηγεσίες της Τουρκίας και ιδιαίτερα η ηγεσία του Ταγίπ Ερντογάν με κινήσεις επί του πεδίου και ρητορικές προβάλλουν τις διεκδικήσεις τους έναντι της Ελλάδος. Από τις απειλές δια στόματος τούρκων αξιωματούχων περί τουρκικής εισβολής, τη μη αναγνώριση ελληνικών νησιών, στις παραβιάσεις εναερίου χώρου και χωρικών υδάτων, η Τουρκία θέτει υπό αμφισβήτηση βασικούς συντελεστές της ελληνικής εδαφικής κυριαρχίας. Αναπόσπαστο κομμάτι στις ελληνοτουρκικές σχέσεις αποτελεί ο παράγοντας της Κύπρου, όπου η Τουρκία

διατηρεί στρατεύματα παρά τις καταδικαστικές αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (Μαρδάς, 2018, σ. 13).

Τα τελευταία χρόνια οι ανακαλύψεις σημαντικών κοιτασμάτων αερίου κάτω από τον βυθό της θάλασσας και η προοπτική εύρεσης περισσότερων, καθιστούν την Ανατολική Μεσόγειο, περιοχή έντονου ενεργειακού ενδιαφέροντος (Lindgaard & Pieper, 2020). Αυτές οι ανακαλύψεις επέκτειναν τη φαρέτρα των τουρκικών διεκδικήσεων, κάνοντας την να αμφισβητήσει *a priori* την ελληνική κυριαρχία και τα ελληνικά και κυπριακά κυριαρχικά δικαιώματα στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Στη προσπάθεια της για εδραίωση στην περιοχή, η Τουρκία έχει στραφεί ακόμα και εναντίον άλλων κρατών φίλα προσκείμενων στη Δύση, όπως το Ισραήλ και η Αίγυπτος (Merz, 2020). Μάλιστα δε δίστασε να ασκήσει βέτο στις δυο αυτές χώρες, που υπό το καθεστώς του εξωτερικού συνεργάτη, είχαν αιτηθεί τη συμμετοχή σε ασκήσεις του NATO (Nordic Monitor, 2019).

Στο θέμα της Λιβύης, η Τουρκία δεν θα μπορούσε να μείνει αμέτοχη κυρίως για λόγους παρουσίας, γεωπολιτικής ισχύος και ενδιαφέροντος (Σταθακόπουλος, 2019, σ. 144). Η Άγκυρα σε μια προσπάθεια να δημιουργήσει τετελεσμένα προς όφελός της, προέβη στην υπογραφή μνημονίου με την κυβέρνηση GNA της Τρίπολης. Ένα μνημόνιο που δημιουργούσε αποκλειστική οικονομική ζώνη μεταξύ Τουρκίας-Λιβύης αγνοώντας εντελώς την ύπαρξη των ελληνικών νησιών, παραβιάζοντας με αυτό τον τρόπο τη διεθνή νομοθεσία (Stamatopoulos, 2021). Η κίνηση δεν έλαβε υπόψιν της την ύπαρξη μεγάλων ελληνικών νησιών όπως η Ρόδος και η Κρήτη δημιουργώντας περισσότερους κλυδωνισμούς στις σχέσεις Αθήνας-Άγκυρας.

Κλυδωνισμοί οι οποίοι επεκτάθηκαν και σε νατοϊκό επίπεδο λόγω των παραβατικών δράσεων της Τουρκίας. Τον Ιούνιο του 2020, στα πλαίσια της επιχείρησης «*Sea Guardian*», μια γαλλική φρεγάτα της Ναυτικής Διοίκησης του NATO, ενεπλάκη σε επεισόδιο με τουρκικά πολεμικά σκάφη, στην προσπάθεια της να διεξάγει νηοψία σε εμπορικό πλοίο, ύποπτο για την μεταφορά πολεμικού υλικού στο λιβυκό λιμάνι Misrata, πράξη που παραβίαζε έτσι την απόφαση 2292 του ΟΗΕ περί εμπάργκου όπλων στη Λιβύη (Reuters Staff, 2020). Σημαντικό είναι το γεγονός πως το παραπάνω πλοίο έγινε και αντικείμενο ελληνο-τουρκικής αντιπαράθεσης, καθώς η νηοψία που επιχείρησε η ελληνική πλευρά στα πλαίσια της ευρωπαϊκής επιχείρησης «*Irini*»,

βρήκε εμπόδιο στην τουρκική άρνηση για συνεργασία. Παρόλο που οι δυο θαλάσσιες επιχειρήσεις των δυο οργανισμών διεξάγονταν σε κοινό περιβάλλον, το NATO δεν ενημερώθηκε για το τελευταίο περιστατικό καθώς μετά από σχετικό αίτημα της Τουρκίας, οι διάυλοι επικοινωνίας για ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των δυο επιχειρήσεων διακόπηκαν (Stamatopoulos, 2021). Οι παραπάνω δράσεις είχαν ως αποτέλεσμα την αποχώρηση της Γαλλίας από την νατοϊκή επιχείρηση, η οποία απέσυρε τις ναυτικές της δυνάμεις ως ένδειξη διαμαρτυρίας στις τουρκικές κινήσεις (Reuters Staff, 2020). Στο ίδιο μήκος κύματος, το Νοέμβριο του 2020, οι γερμανικές δυνάμεις ήρθαν αντιμέτωπες με την εκ νέου άρνηση της τουρκικής πλευράς να τους χορηγήσει άδεια νηοψίας σε ένα εμπορικό πλοίο που έφερε τουρκική σημαία με κατεύθυνση τη Λιβύη. Το γεγονός αυτό οδήγησε τον Γερμανό Υπουργό Εξωτερικών Χάικο Μας να χαρακτηρίσει «*προβληματική από πολλές απόψεις*» τη συμπεριφορά της Άγκυρας (Stamatopoulos, 2021).

Η απομάκρυνση της Τουρκίας από πλαίσια συνεργασίας με τους συμμάχους της καθώς και οι εμπρηστικές της κινήσεις της οδήγησαν τόσο τις ΗΠΑ όσο και τη Γαλλία στη σύναψη αμυντικής συμφωνίας με την Ελλάδα, ως παράγοντα σταθερότητας στην περιοχή. Με τη συμφωνία αυτή οι ΗΠΑ απέκτησαν πρόσβαση σε τρεις στρατηγικές αεροπορικές βάσεις στην ηπειρωτική Ελλάδα καθώς και αναβάθμισαν τη ναυτική βάση της Σούδας στην Κρήτη (Lindgaard & Pieper, 2020). Όσο για τη Γαλλία, η συμφωνία με την Ελλάδα αποδεικνύει πως ο τουρκικός αναθεωρητισμός στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου στρέφεται εναντίον και των συμφερόντων του Παρισίου (Μελέτης, 2021).

3.1.4 Σύστημα S-400.

Η απόφαση της Τουρκίας να αποκτήσει το ρωσικό πυραυλικό σύστημα S-400 είχε σημαντικές επιπτώσεις στις σχέσεις της τόσο με ΗΠΑ και Ρωσία όσο και με τα υπόλοιπα νατοϊκά κράτη-μέλη. Ως άμεσο επακόλουθο της αγοράς, η κυβέρνηση Τράμπ έκανε χρήση της «*Πράξης Αντιμετώπισης των Εχθρών Αμερικής Μέσω Κυρώσεων*» (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act), η οποία προέβλεπε κυρώσεις σε όποια χώρα ή οντότητα αγόραζε οπλικά συστήματα της Ρωσίας, του Ιράν και της Βορείου Κορέας. Έτσι οι ΗΠΑ προχώρησαν στον αποκλεισμό της Τουρκίας από το πρόγραμμα παραγωγής των μαχητικών 5ης γενιάς F-35 (Clayton & Zanotti, 2023). Για την Ουάσιγκτον η αγορά των S-400 από την Τουρκία εγκυμονούσε δύο σημαντικά προβλήματα. Το πρώτο ήταν η αδυναμία

συμβατότητας του συστήματος με τις υπάρχουσες πλατφόρμες του NATO και το δεύτερο πως η στενή στρατιωτική συνεργασία μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας θα μπορούσε να εκθέσει τις πλατφόρμες του NATO στη ρωσική κατασκοπία, γεγονός που θα υπονόμει τη συμμετοχή της Τουρκίας στη Συμμαχία και θα αποδυνάμωνε συνολικά τον οργανισμό (Beyoghlou, 2020, σ. 38).

Η απόφαση αυτή έφερε σφοδρές αντιδράσεις στο εσωτερικό της Τουρκίας εντείνοντας το πνεύμα αντιαμερικανισμού, οδηγώντας τούρκους αξιωματούχους, σε δηλώσεις που έπληξαν τις σχέσεις Άγκυρας-Ουάσιγκτον. Χαρακτηριστικά, ο πρόεδρος Ερντογάν με δηλώσεις του προειδοποίησε τις ΗΠΑ πως αν δεν αλλάξουν την απόφαση, η Τουρκία θα στρεφόταν σε εναλλακτικές ανταγωνιστικών δυνάμεων (DefenceReview NewsRoom, 2019). Ακόμα, ο Mesut Hakki Cagın, ένας από τους κορυφαίους συμβούλους του προέδρου Ερντογάν, δήλωσε πως η Τουρκία θα έκλεινε τις βάσεις των ΗΠΑ απωθώντας βίαια τους Αμερικανούς στρατιώτες (Marshall, 2021, σ. 242). Οι διαφωνίες ΗΠΑ-Τουρκίας περί συναλλαγών στρατιωτικής φύσεως δεν περιορίζεται μόνο στην υπόθεση των F-35. Ήδη από τα τέλη του 2021 η Τουρκία έκανε αίτημα για την αγορά 40 νεών αεροσκαφών F-16 και για την αναβάθμιση άλλων 80 της τουρκικής αεροπορίας. Επί μακρόν ανάχωμα στις τουρκικές επιδιώξεις, αποτελεί ο γερουσιαστής Μπομπ Μενέντεζ, που έχει μπλοκάρει το πρόγραμμα των F-16 για μήνες, ζητώντας εγγυήσεις ότι θα τερματιστεί η επιθετική συμπεριφορά της Τουρκίας στο Αιγαίο και ότι θα γίνουν σεβαστά τα ανθρώπινα δικαιώματα στο εσωτερικό της Τουρκίας (Clayton & Zanotti, 2023).

3.2 Συμμετοχή σε αποστολές και εξοπλισμούς

Σε αντίθεση με την πολιτική αναταραχή, οι στρατιωτικές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και NATO βρίσκονται σε καλό δρόμο. Διαχρονικά η Τουρκία συμμετέχει ενεργά στις νατοϊκές υποθέσεις παρέχοντας ουσιαστική συνεισφορά, κυρίως μέσω του έμψυχου δυναμικού της (Coban & Akar, 2020). Η εγγύτητα που απολαμβάνει η Τουρκία με πολλές περιοχές συγκρούσεων στη Μέση Ανατολή, την καθιστά ως έναν πολύτιμο κόμβο αποθήκευσης και μεταφοράς όπλων, εμπορευμάτων και προσωπικού, προσδίδοντας της ιδιαίτερη σημασία τόσο για τις ΗΠΑ όσο και για το NATO. Σημαντικές τοποθεσίες στο εσωτερικό της Τουρκίας, για τις δράσεις NATO και ΗΠΑ, αποτελούν η αεροπορική βάση Ιντσιρλίκ κοντά στη νότια τουρκική πόλη Άδανα, ένα ραντάρ έγκαιρης προειδοποίησης πυραυλικής άμυνας στην ανατολική Τουρκία και η Διοίκηση Επίγειων Δυνάμεων του NATO στη Σμύρνη. Η Τουρκία ελέγχει επίσης την

πρόσβαση από και προς τη Μαύρη Θάλασσα μέσω του Βοσπόρου και των Στενών των Δαρδανελίων (Clayton & Zanotti, 2023). Η δραστηριοποίηση του NATO σε χώρες μακριά από τον ευρωατλαντικό χώρο, με εστίαση τη Μέση Ανατολή, και ιδιαίτερα ο μακροσκελής αγώνας κατά της τρομοκρατίας στα εδάφη του Αφγανιστάν συντέλεσαν στην ποιοτική αναβάθμιση της Τουρκίας ως μέλος του Βορειοατλαντικού Οργανισμού. Το παραπάνω επήλθε καθώς η Συμμαχία μπόρεσε να εκμεταλλευτεί τις στενές φυσικές σχέσεις της Τουρκίας με τις γειτνιάζουσες χώρες της Μέσης Ανατολής, καθώς και την τοπική γνώση που παρείχαν οι Τούρκοι αξιωματούχοι στους νατοϊκούς συναδέλφους τους (Weitz, 2014).

Στην ανάλυση της σημασίας της Τουρκίας για το NATO, αναμφίβολα σημαντικό παράγοντα διαδραματίζουν τα στοιχεία για το τουρκικό στρατιωτικό δυναμικό. Η Τουρκία έχει το δεύτερο μεγαλύτερο στρατό της Συμμαχίας (462.000 άνδρες και γυναίκες), ξεπερνώντας αριθμητικά το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων αρκετών συμμάχων. Κατά συνέπεια, παρά τις πολιτικές διαμάχες, η Τουρκία με το έμπυχο δυναμικό της προσδίδει ποσοτική αναβάθμιση για τη Βορειοατλαντική Συμμαχία, συμβάλλοντας ενεργά στις νατοϊκές επιδιώξεις (Coban & Akar, 2020). Χαρακτηριστικό της ενεργούς συμμετοχής της Τουρκίας στο NATO αποτελεί το γεγονός πως από το 1995 έχει συμμετάσχει σε όλες τις αποστολές του οργανισμού. Η δραστηριοποίηση της Τουρκίας στις νατοϊκές αποστολές κυμαίνεται ως εξής:

- Κόσοβο: Στα εδάφη του Κοσσυφοπεδίου η Τουρκία συμμετείχε ενεργά μέσω της δύναμης KFOR του NATO παρέχοντας μια δύναμη 350 στρατιωτικών. Η δράση της KFOR από το 1999 αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την σταθερότητα και την ασφάλεια όχι μόνο στο Κοσσυφοπέδιο αλλά και στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων. Επιπλέον, οι τουρκικές δυνάμεις ανέλαβαν για ένα χρόνο το 2007 την ηγεσία της Πολυεθνικής Ομάδας Δράσης Νότου (Multinational Task Force South) που αποτελεί μια από τις πέντε βασικές διοικήσεις της KFOR (Republic of Türkiye: Ministry of Foreign Affairs, 2023).
- Αφγανιστάν: Το NATO ανέλαβε την ηγεσία της Διεθνούς Δύναμης Βοήθειας για την Ασφάλεια (ISAF) στο Αφγανιστάν στις 11 Αυγούστου 2003, έπειτα από την απόφαση 1386 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ το 2001. Η ISAF αποτέλεσε μια άκρως σημαντική πρωτοβουλία του NATO καθώς για πρώτη φορά στην ιστορία του, ενεργούσε εκτός του ευρωατλαντικού χώρου.

Κύριος στόχος της η εκπαίδευση των τοπικών δυνάμεων ασφαλείας και η ανοικοδόμηση βασικών κυβερνητικών οργάνων. Προτού το NATO αναλάβει τη διοίκηση της επιχείρησης ISAF, η Τουρκία ηγήθηκε της ISAF-II από τον Ιούνιο του 2002 έως τον Φεβρουάριο του 2003 παρέχοντας μια δύναμη 1400 στρατιωτών. Ανέλαβε επίσης την ηγεσία μεταξύ Φεβρουαρίου-Αυγούστου 2005 και ταυτόχρονα ανέλαβε την ευθύνη για το Διεθνές Αεροδρόμιο της Καμπούλ (Yegenoglu, 2015). Κατά τη διάρκεια της ηγεσίας της την περίοδο αυτή, η Τουρκία ανέπτυξε εκ νέου 1430 στρατιώτες και τρία ελικόπτερα στο Αφγανιστάν. Επιπλέον, ανέλαβε τη διοίκηση της Περιφερειακής Διοίκησης της Καμπούλ (RCC), μιας εκ των έξι διοικήσεων της ISAF, από τον Αύγουστο του 2006 και για δύο χρόνια, αναπτύσσοντας εκ νέου 1200 άτομα προσωπικό. Στα τέλη Νοεμβρίου του 2009, η Τουρκία ανέλαβε ξανά την ηγεσία του RCC για μια θητεία ενός έτους, αρμοδιότητα η οποία παρατάθηκε έως το Νοέμβριο του 2012 κατόπιν αιτήματος των συμμάχων. Η Τουρκία πέρα από οικονομική και υλικοτεχνική υποστήριξη παρείχε εξίσου και στρατιωτική εκπαίδευση σε πάνω από 10.000 μέλη του Αφγανικού Εθνικού Στρατού, συνεισφέροντας έμπρακτα και στην ανοικοδόμηση ενός Κέντρου Στρατιωτικής Εκπαίδευσης για τους Αφγανούς στρατιώτες (Kinacioglu & Gürze, 2013).

- Ιράκ: Η Τουρκία συμμετέχει υπό την αιγίδα του NATO (*NATO Training Mission-Iraq*) στις προσπάθειες σταθεροποίησης του Ιράκ εκπαιδεύοντας τις δυνάμεις ασφαλείας του, στοχεύοντας στην ισχυροποίηση των εθνικών δομών του κράτους. Από το 2011 σχεδόν 570 Ιρακινοί αξιωματικοί έχουν εκπαιδευτεί στο Κέντρο Αριστείας στην Άμυνα κατά της Τρομοκρατίας και στο Κέντρο Συνεργασίας για την Ειρήνη στην Άγκυρα (Republic of Türkiye: Ministry of Foreign Affairs, 2023).
- Εναέριες Περιπολίες στη Βαλτική: Στην απόφαση του NATO να διεξαγάγει εναέριες περιπολίες στις χώρες της Βαλτικής και στη Σλοβενία, η Τουρκία δραστηριοποιήθηκε για τέσσερις μήνες μεταξύ 1ης Απριλίου και 31ης Ιουλίου 2006. Στο πλαίσιο αυτό, τέσσερα αεροσκάφη (F-16) και προσωπικό υποστήριξης αναπτύχθηκαν στο διεθνές αεροδρόμιο Siauliai της Λιθουανίας (DefenceTurkey, 2021).
- Μεσόγειος Θάλασσα/Κέρας Αφρικής-Κόλπος Άντεν: Στα πλαίσια του πολέμου κατά της τρομοκρατίας, το NATO τον Οκτώβριο του 2001 εξαπέλυσε

την επιχείρηση «*Active Endeavour*» στοχεύοντας στον εντοπισμό και την καταπολέμηση τρομοκρατικών δραστηριοτήτων στα νερά της Μεσογείου. Η Τουρκία ανέπτυξε πολεμικά σκάφη για αυτήν την επιχείρηση αυτή παρέχοντας παράλληλα στα συμμαχικά πλοία τη δυνατότητα να κάνουν χρήση των λιμανιών της Μερσίνης και του Ακσάζ για υλικοτεχνικούς σκοπούς. Αντίστοιχη ήταν και η συμμετοχή της το 2009 στην επιχείρηση «*Ocean Shield*» με πολεμικά σκάφη με στόχο την καταπολέμηση της πειρατείας, στο Κέρας της Αφρικής και στον Κόλπο του Άντεν (Republic of Türkiye: Ministry of Foreign Affairs, 2023).

- Λιβύη: Το NATO με την επιχείρηση «*Unified Protector*» δραστηριοποιήθηκε στα λιβυκά εδάφη, έπειτα από τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών 1970 και 1973, τα οποία όριζαν εμπάργκο όπλων στη Λιβύη καθώς και μια ζώνη απαγόρευσης πτήσεων. Η Τουρκία παρά τις αρχικές της αντιρρήσεις, συνέβαλε στην επιχείρηση με φρεγάτες, ένα υποβρύχιο, δύο αεροσκάφη τάνκερ καθώς και έξι μαχητικά F-16. Η επιχείρηση ολοκληρώθηκε με επιτυχία στις 31 Οκτωβρίου 2011 (Kinacioglu & Gürze, 2013).

Παράλληλα με αυτές τις επιχειρήσεις, η Τουρκία συνεισφέρει στη Δύναμη Αντίδρασης του NATO (NATO Response Force-NRF) ουσιαστικά φιλοξενώντας ένα αρχηγείο (NRDC) στην Κωνσταντινούπολη και παρέχοντας ναυτικές δυνάμεις στις νατοϊκές δυνάμεις SNMG-2 και SNMCMG-2 που αποτελούν θαλάσσια στοιχεία της Δύναμης Αντίδρασης του NATO (Coban & Akar, 2020). Το 2021 η Τουρκία κατείχε τη διοίκηση τη Διακλαδικής Δύναμης Πολύ Υψηλής Ετοιμότητας του NATO (Very High Readiness Task Force-VJTF), την αιχμή του δόρατος των Δυνάμεων Αντίδρασης (NRF) (Szucs, 2021). Παρόλο όμως την ενεργό δράση της στα πεδία επιχειρήσεων του NATO, σύμφωνα με την ετήσια αναφορά του Γενικού Γραμματέα Γενς Στολτενμπεργκ, οι αμυντικές δαπάνες επί του ΑΕΠ της Τουρκίας για το 2022, ανέρχονται σε ένα ποσοστό 1.37 τοις εκατό(%) μη εκπληρώνοντας το κριτήριο περί 2 τοις εκατό(%) της Συμμαχίας (Stoltenberg, 2023a). Στις αμιγώς εξοπλιστικές δαπάνες στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης (R&D) η Τουρκία συνεισφέρει στην Συμμαχία σε ένα ποσοστό της τάξης των 25.5 τοις εκατό(%) ξεπερνώντας το όριο 20 τοις εκατό(%) (NATO, 2023b).

3.3 Σχέσεις με Ρωσία

Διαχρονικά οι σχέσεις Άγκυρας-Μόσχας χαρακτηρίζονται από πολλές διακυμάνσεις. Μετά την ανάληψη της τουρκικής εξουσίας από το AKP το 2002 οι δύο χώρες ξεκίνησαν να ενδυναμώνουν εκ νέου τις σχέσεις τους. Αρχικά οι επαφές τους σχετιζόνταν με τη συνεργασία στον τομέα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας ως μέρος «μιας στρατηγικής εταιρικής σχέσης και συνεργασίας κατά των κοινών απειλών». Η Ρωσία ζήτησε από την Τουρκία να καταστείλει ομάδες Τσετσένων, οι οποίες είχαν ιδρύσει γραφεία συνδέσμου στην Κωνσταντινούπολη ενώ σε αντάλλαγμα, η Τουρκία ζήτησε τη βοήθεια της Ρωσίας κατά του PKK (Phillips, 2017, σ. 97).

Μετέπειτα, οι δύο χώρες ανέπτυξαν μια σταθερή συνεργασία σε θέματα οικονομίας και ασφάλειας, με επίκεντρο τις τουριστικές και ενεργειακές ροές καθώς και τις κοινές τους ανησυχίες για την ασφάλεια στις περιοχές της Κεντρικής Ασίας, του Καυκάσου, των Βαλκανίων, της Μέσης Ανατολής και της Μαύρης Θάλασσας. Ιδιαίτερα για την τελευταία, η στενή ρωσοτουρκική συνεργασία δημιούργησε ανησυχίες στη Δύση για τον τυχόν «αποκλεισμό» της περιοχής αυτής, μιας και αποτελεί την κύρια οδό μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου από την Κασπία στην Ευρώπη. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η Μόσχα και η Άγκυρα έχουν αποπειραθεί να περιορίσουν την παρουσία δυτικών ναυτικών δυνάμεων στα νερά της Μαύρης Θάλασσας (Weitz, 2014). Μάλιστα η Τουρκία μπλόκαρε την αμερικανική πρόταση για επέκταση του ρόλου της επιχείρησης «Active Endeavor» του NATO στα «μαύρα νερά». Η πρωτοβουλία αυτή του NATO ερχόταν σε σύγκρουση με την επιχείρηση «Black Sea Harmony», που ξεκίνησε από το τουρκικό ναυτικό το Μάρτιο του 2004. Έτσι η τουρκική πλευρά πρότεινε την επέκταση της Ομάδας Ναυτικής Συνεργασίας Μαύρης Θάλασσας (γνωστή ως BLACKSEAFOR), μιας πολυεθνικής ναυτικής δύναμης που περιελάμβανε τη Ρωσία, την Ουκρανία, τη Γεωργία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία (Larrabee, 2010, p. 85).

Παρά το γεγονός ότι είναι μέλος του NATO, η Άγκυρα αποτελεί ιδανικό εταίρο για τη Μόσχα. Οι δύο χώρες πέρα των άλλων, συνεργάστηκαν στη Συρία στρατιωτικά (κοινές περιπολίες) και πολιτικά(μέσω της Διαδικασίας της Αστάνας) και στο Νότιο Καύκασο καθώς και συμφώνησαν στην κατασκευή ενός αγωγού που θα παράκαμπτε την Ουκρανία και θα παρέδιδε ρωσικό φυσικό αέριο στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Αυτό το εγχείρημα του South Stream ήρθε σε σύγκρουση

με το σχέδιο του αγωγού Nabucco που υποστηρίζονταν από τις ευρωπαϊκές χώρες και τις ΗΠΑ και στόχευε στη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρώπης από τη Ρωσία (Dalay & Isachenko, 2022). Το 2014, η Τουρκία κήρυξε την κατάληψη της Κριμαίας από τη Ρωσία ως παράνομη πράξη, αλλά δεν συντάχθηκε με τους δυτικούς εταίρους της στο καθεστώς κυρώσεων κατά της Μόσχας. Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία έχει στενότερους δεσμούς με την Κριμαία από οποιαδήποτε άλλη χώρα του NATO, λόγω του μουσουλμανικού πληθυσμού της περιοχής, η αντίδραση της τουρκικής πλευράς χαρακτηρίστηκε από ιδιαίτερα χαμηλούς τόνους (Weitz, 2014). Η οικονομική εξάρτηση της Τουρκίας από τη Ρωσία σε τομείς όπως η ενέργεια, ο τουρισμός και το εμπόριο έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απόφαση αυτή. Έκτοτε, η σχέση Τουρκίας-Ρωσίας εντατικοποιήθηκε και έγινε περισσότερο αλληλεξαρτώμενη, ώστε να καλύπτει τη διαχείριση περιφερειακών συγκρούσεων, την πυρηνική τεχνολογία και τα εξελιγμένα οπλικά συστήματα χωρίς ωστόσο να απουσιάζει και ο ανταγωνισμός μεταξύ τους(πχ Λιβύη) (Dalay & Isachenko, 2022).

Σημείο κλειδί για τις σχέσεις NATO-Τουρκίας/Ρωσίας αποτέλεσε η αγορά ύψους 2,5 δισεκατομμυρίων, το 2017, εκ μέρους της Τουρκίας του αντιαεροπορικού συστήματος S-400 από τη Ρωσία. Μετά από σχεδόν δύο χρόνια και αμέτρητες προειδοποιήσεις και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις στις σχέσεις της Τουρκίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες και το NATO, οι S-400 παραδόθηκαν στην Τουρκία (Rumer, 2019). Η ρωσοτουρκική συνεργασία κατέστη πιο ευδιάκριτη στην επιχείρηση «Κλάδος Ελαίας» τον Ιανουάριο του 2018. Η Τουρκία στόχευε στον έλεγχο της επαρχίας Αφρίν στη Συρία, η οποία είχε γίνει κύριο προπύργιο του PKK και του YPG, πράξη η οποία απαιτούσε τη συναίνεση της Ρωσίας. Έπειτα από επικοινωνία Πούτιν-Ερντογάν, ο πρώτος απέσυρε τους Ρώσους στρατιώτες από το Αφρίν δίνοντας το πράσινο φως για μια ταχεία τουρκική προέλαση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ασκηθεί σκληρή κριτική στην Τουρκία από τους συμμάχους της στο NATO, με τη Γερμανία να διακόπτει τα σχέδια αναβάθμισης των τουρκικών αρμάτων μάχης Leopard 2A4 (Demirdas, 2019).

Με την εισβολή της Ρωσίας στα εδάφη της Ουκρανίας το Φεβρουάριο του 2022 η τουρκική κυβέρνηση χαρακτηρίζοντας ως πολεμική την κίνηση της Μόσχας προχώρησε σε κλείσιμο των στενών του Βοσπόρου. Αν και η Τουρκία ψήφισε υπέρ ενός ψηφίσματος της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ που καταδίκασε τη Ρωσία, δεν έχει επιβάλει κυρώσεις στη Ρωσία ούτε έκλεισε τον εναέριο χώρο της στα ρωσικά

αεροσκάφη (Steven A. Cook, 2022). Παρόλο που παραμένει ρητορικά εναρμονισμένη με τις διακηρύξεις του NATO περί ουκρανικής εδαφικής ακεραιότητας και ανεξαρτησίας, η τουρκική πλευρά διαφαίνεται πως προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στις δύο αντιμαχόμενες πλευρές (Αρβανιτόπουλος, Γεωργούσης, Καραγιάννης, & Λάβδας, 2022). Προτάσσοντας τη διπλωματία έναντι της κλιμάκωσης παρουσιάζεται να αποκλίνει από τις δυτικές κοινές δράσεις επιβολής βαριών κυρώσεων στη Μόσχα, με τον πρόεδρο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν να έχει εκφράσει πολλές φορές την ετοιμότητά του να μεσολαβήσει μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας (Robinson, 2023). Κατά συνέπεια, διαφαίνεται πως οι σχέσεις ανταγωνισμού και αλληλεξάρτησης μεταξύ Τουρκίας-Ρωσίας επιβίωσαν της έντασης που επέφερε η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Η Άγκυρα διατήρησε τα προνόμια στη σχέση της με το Κρεμλίνο, αποτελώντας παράλληλα σημαντικό προμηθευτή πολεμικού υλικού για την Ουκρανία, αποφεύγοντας ωστόσο να κατονομάσει τις ρωσικές ευθηνές αναφορικά με τα αίτια του πολέμου (Λάβδας Κ. , 2023α).

3.4 Εσωτερικό καθεστώς

Μετά από δύο δεκαετίες διακυβέρνησης στην Τουρκία από το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) και τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, είναι φανερό πως το δημοκρατικό προσωπείο των πρώτων χρόνων διακυβέρνησης, έχει μετατραπεί σε ένα αυταρχικό μοντέλο διοίκησης του κράτους όπου κυριαρχούν οι δυσλειτουργικές πολιτικές (Kirişci & Sloat, 2019). Με «δούρειο ίππο» την παιδεία, ο Τούρκος πρόεδρος δημιούργησε το περιβάλλον για την άνοδο ισλαμιστικών στοιχείων στο εσωτερικό της τουρκικής κοινωνίας με απώτερες βλέψεις προς μια Ισλαμιστική Δημοκρατία. Η επικράτηση του θρησκευτικού στοιχείου στο εσωτερικό της Τουρκίας, έχει ως αποτέλεσμα οι ενέργειες του Ερντογάν να απολαμβάνουν ισχυρή στήριξη και εσωτερική νομιμοποίηση (Coşkun & Ülgen, 2022).

Σε γενικές γραμμές, η περίοδος 2003-2011 χαρακτηρίστηκε από δημοκρατικές και φιλοδυτικές μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό της Τουρκίας (Sullivan, 2019). Οι δημοκρατικές αυτές μεταρρυθμίσεις περιλάμβαναν μεταξύ άλλων την παροχή άδειας εκπομπών στην κουρδική γλώσσα στη δημόσια τηλεόραση καθώς και διατάξεις όπως η κατάργηση της θανατικής ποινής. Ακόμα, η ΕΕ κάλεσε την Τουρκία να ξεκινήσει ενταξιακές συνομιλίες το 2005, αναγνωρίζοντας τη δέσμευση της τουρκικής κυβέρνησης για περαιτέρω οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις (Phillips, 2017, p. 22). Στην προσπάθεια μεταρρύθμισης της Τουρκίας, ο Ερντογάν στράφηκε ενάντια

στο στρατιωτικό κεμαλικό κατεστημένο προσπαθώντας να περιορίσει τις εξουσίες που απολάμβανε μέχρι τότε. Την περίοδο 2008-2010 οι ανώτερες βαθμίδες στρατιωτικών επλήγησαν από μία σειρά κατηγοριών για απόπειρες ανατροπής της κυβέρνησης, οι οποίες έγιναν γνωστές με το όνομα «Βαριοπούλα». Αυτές οδήγησαν στις άνευ προηγούμενου συλλήψεις και δίκες ενός σημαντικού αριθμού αποστράτων και εν ενεργεία αξιωματικών (Hale, 2016, σ. 244). Ο Ταγίπ Ερντογάν, όλο αυτό το διάστημα, στοχεύει στην αποκαθήλωση του κεμαλισμού προλειαίνοντας το έδαφος για την άνοδο των ισλαμιστών σε κομβικές θέσεις ελέγχου του τουρκικού κράτους. Ο παραπάνω στόχος του Τούρκου προέδρου, ξεκίνησε να ενσαρκώνεται το 2008 όπου και επιτεύχθει ο έλεγχος της αστυνομίας μέσω του κινήματος Φετουλάχ Γκιουλέν (Phillips, 2017, p. 21).

Μετά το 2010 όπου και εδραιώθηκε η πολιτική ισχύς του Ερντογάν, λαμβάνοντας 49.8% των συνολικών ψήφων στις εθνικές εκλογές το 2011, υπήρξε μια μεταστροφή τόσο την εξωτερική όσο και την εσωτερική πολιτική της Τουρκίας. Αυτό αποδίδεται κυρίως στα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης, που «ενεργοποίησαν» έντονα το αίσθημα νέο-οθωμανισμού αρκετών συνεργατών και υποστηρικτών του Τούρκου προέδρου (Aras & Akarçesme, 2011). Από εκείνο το σημείο, η τουρκική κυβέρνηση άρχισε να αφήνει πίσω της το μεταρρυθμιστικό προσωπείο του Μουσταφά Κεμάλ υιοθετώντας αυταρχικές και ισλαμικές πολιτικές, που απομάκρυναν την Τουρκία όλο και περισσότερο από τη Δύση και τους δημοκρατικούς θεσμούς (Gumuscu & Esen, 2016). Η βίαιη καταστολή των συγκεντρώσεων στο Πάρκο Γκεζί το 2013 αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα της μετακίνησης της Τουρκίας σε ένα πιο αυταρχικό μοντέλο διακυβέρνησης (Kirişci & Sloat, 2019). Τα επόμενα χρόνια ο Ερντογάν συγκρούστηκε με το κίνημα Γκιουλέν, του πρώην συνεργάτη του Φετουλάχ Γκιουλέν, το οποίο αποπειράθηκε να χαράξει τη δική του ατζέντα σε τομείς του δημοσίου, στο στρατό και στην αστυνομία, υιοθετώντας μια διαφορετική προσέγγιση ιδιαίτερα στα πεδία της εξωτερικής πολιτικής και του κουρδικού ζητήματος (Phillips, 2017, p. 22). Έκτοτε, ακολούθησαν μια σειρά από δράσεις που πάγωσαν τις σχέσεις των δύο ανδρών, με τον Ερντογάν να αφήνει εκτός κομματικών καταλόγων του ΑΚΡ, δεκάδες Γκιουλενιστές, να κλείνει γραφεία, εφημερίδες και τηλεοπτικούς σταθμούς φίλα προσκείμενους στο κίνημα καθώς και να εκδιώχνει εκατοντάδες κυβερνητικούς αξιωματούχους (Kirişci & Sloat, 2019). Το 2015 με νόμο η κυβέρνηση Ερντογάν επέτρεψε στην Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (MIT) να έχει πρόσβαση σε

προσωπικά δεδομένα χωρίς δικαστική απόφαση. Ακόμα παρείχε ασυλία στο προσωπικό της MIT από νομικές παραβιάσεις που διαπράχθηκαν κατά το παρελθόν ενώ ποινικοποίησε επίσης και κάθε αναφορά για τις δραστηριότητες της, δίνοντας με αυτό τον τρόπο το ελεύθερο για περισσότερο παρεμβατισμό στο εσωτερικό της τουρκικής κοινωνίας (Phillips, 2017, p. 40).

Οι εξελίξεις που ακολούθησαν μετά την απόπειρα πραξικοπήματος τον Ιούλιο του 2016, βρήκαν τον Ερντογάν να προχωράει σε κομβικές αλλαγές στο εσωτερικό των κρατικών μηχανισμών. Όλοι οι ύποπτοι για το πραξικόπημα απομακρύνθηκαν από τις θέσεις τους καθώς και συνελήφθησαν περίπου πενήντα χιλιάδες άτομα. Ακόμα, αύξησε τις αεροπορικές επιδρομές εναντίον των Κούρδων, μαχητών και αμάχων, στη νοτιοανατολική Τουρκία, συνθέτοντας ένα σκηνικό που κάθε άλλο παρά δημοκρατικό μπορεί να χαρακτηριστεί (Τρούλης, 2019, σ. 59). Επίσης, περιόρισε τα δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων αλλά και των εκπαιδευτικών, απαγορεύοντας την έξοδο τους από τη χώρα. Ενισχύθηκε ακόμα, σημαντικά η λογοκρισία των μέσων μαζικής ενημέρωσης, σε σημείο όπου επιβλήθηκαν απαγορεύσεις δημοσίευσης περιεχομένου αλλά και χρήσης συγκεκριμένων πλατφορμών ενημέρωσης όπως το Facebook και το Twitter (Kirişci & Sloat, 2019). Κάνοντας χρήση του αντί-τρομοκρατικού νόμου η κυβέρνηση απέλυσε συνοπτικά έναν πολύ μεγάλο αριθμό αξιωματούχων του δημόσιου τομέα, συμπεριλαμβανομένων ακαδημαϊκών, εργαζομένων στον τομέα της υγείας, δικαστών, στρατιωτικών αξιωματικών, δασκάλων, προσωπικού ασφαλείας, εισαγγελέων και άλλων (Hurtas, 2018).

Όμως η επιτομή της εδραίωσης του στην εξουσία της Τουρκίας, ήρθε στις 16 Απριλίου 2017, όταν οι Τούρκοι πολίτες ψήφισαν σε συνταγματικό δημοψήφισμα μετατρέποντας το πολιτικό σύστημα από κοινοβουλευτικό σε προεδρικό. Οι αλλαγές αυτές έδωσαν τη δυνατότητα στον πρόεδρο να υπηρετήσει ως επικεφαλής του κυβερνώντος κόμματος εξαλείφοντας το αξίωμα του πρωθυπουργού (Kirişci & Sloat, 2019). Οι νέες εξουσίες που απέκτησε ο πρόεδρος, κυμαίνονταν από τη δυνατότητα να προτείνει τον εθνικό προϋπολογισμό μέχρι το να διορίζει υπουργούς και γραφειοκράτες υψηλού επιπέδου χωρίς ψήφο εμπιστοσύνης από το κοινοβούλιο. Επίσης απέκτησε το δικαίωμα να εκδίδει διατάγματα καθώς και να διορίζει ο ίδιος περισσότερα από τα μισά μέλη των ανώτατων δικαστηρίων (Makovsky, 2017). Έτσι ο πρόεδρος Ερντογάν έθεσε το πλαίσιο για τη δημιουργία ενός προσωποπαγούς καθεστώτος (Τρούλης, 2019, σ. 59). Στη προσπάθεια του αυτή δε δίστασε πολλές

φορές να στραφεί με ρητορικές κατά της Δύσης που σύμφωνα με τον ίδιο επιθυμούσε την παρακμή της Τουρκίας (Michalski, 2023).

Τέλος, η ολίσθηση του τουρκικού κράτους στον αυταρχισμό σχετίζεται άμεσα με τη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ιδιαίτερα των μειονοτήτων. Αρκετές φορές στο παρελθόν η Τουρκία έχει απασχολήσει τη διεθνή κοινότητα με τις αρνητικές αναφορές που δέχεται σχετικά με το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τον Απρίλιο του 2017, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης αποφάσισε να θέσει την Τουρκία σε διαδικασία παρακολούθησης έως ότου οι «*σοβαρές ανησυχίες*» για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου «*αντιμετωπιστούν με ικανοποιητικό τρόπο*». Ακόμα μια έκθεση του Μαρτίου 2018 από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, προειδοποίησε ότι το καθεστώς έκτακτης ανάγκης, που ακολούθησε του πραξικοπήματος το 2016, διευκόλυνε την επιδείνωση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη διάβρωση του κράτους δικαίου στην Τουρκία (Fella, 2023). Μία πιο πρόσφατη έκθεση σχετικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανήκει στο Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ όπου αναφέρθηκε μεταξύ άλλων σε υποθέσεις βασανιστηρίων, εξαφανίσεων και κρατήσεων σε πολύ σκληρές συνθήκες (US Department of State: Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 2022). Σχετικά με το κουρδικό ζήτημα, τη δεκαετία του 2000 το τουρκικό καθεστώς διατηρούσε διάυλους επικοινωνίας με το PKK με στόχο την εξομάλυνση των σχέσεων των δυο πλευρών. Μετά την αποτυχία τους το 2015, ο κύκλος βίας ανάμεσα σε τουρκικές αρχές και Κούρδους διευρύνθηκε. Στα τέλη του 2016, η ηγετική φυσιογνωμία του φιλοκουρδικού κόμματος HDP, Σελαχατίν Ντεμιρτάς, φυλακίστηκε κατηγορούμενος για «*τρομοκρατική προπαγάνδα*». Βρίσκεται αντιμέτωπος με ποινή κάθειρξης 142 ετών και κατηγορίες για δεκάδες εγκλήματα και αδικήματα, ανάμεσα στα οποία η «*εξύβριση του προέδρου*» και οι σχέσεις με το PKK. Παρά όμως την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, για αποφυλάκιση του Ντεμιρτάς και των συνεχών αιτημάτων εκ μέρους του Συμβουλίου της Ευρώπης, η τουρκική πλευρά παραμένει αδιάλλακτη (Η Καθημερινή, 2023).

4. Συμπεράσματα

Όπως αναφέρθηκε με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ο αμιγώς αμυντικός χαρακτήρας της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας ενισχύθηκε, συμβάλλοντας

αποφασιστικά στην επέκταση της φιλελεύθερης δημοκρατίας τόσο στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης όσο και στη Μέση Ανατολή. Το NATO έπαιξε κομβικό ρόλο στην «καθολικοποίηση» κοινών αξιών όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου, και προώθησε μηχανισμούς συνεργασίας με εταίρους εκτός της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Υιοθετώντας πολιτικά μέσα, το NATO κατάφερε να προσαρμοστεί στη γεωπολιτική σκακιέρα, βάζοντας τα θεμέλια που το εδραιώσαν ως το μοναδικό πάροχο συλλογικής άμυνας και κομβική συνιστώσα για την ασφάλεια του ευρύτερου ευρωπαϊκού χώρου (Tomé, 2022).

Είναι γεγονός πως η περίοδος του μονοπολισμού και της απόλυτης κυριαρχίας των ΗΠΑ έχει παρέλθει, με τις διεθνείς εξελίξεις να συντελούν στην ανάδειξη ενός διεθνούς συστήματος με λίγους πόλους αλλά παράλληλα πολλά κέντρα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία του Ερντογάν προσπαθεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο και να ισορροπήσει μεταξύ των πόλων αυτών (Λάβδας Κ. , 2023β). Ο όλο και μεγαλύτερος αναθεωρητισμός που παρουσιάζει η Τουρκία του Ερντογάν καθώς και οι μεγαλεπήβολες επεκτατικές βλέψεις της, απειλούν την ευρύτερη σταθερότητα στη γειτονιά της, καθώς οι πολιτικές που υιοθετεί αντιτίθενται ευθέως στα δυτικά συμφέροντα (Αρβανιτόπουλος, 2023). Ενώ όμως από την ιδρυτική συνθήκη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, οι σύμμαχοι δεσμεύτηκαν να διαφυλάξουν την ελευθερία, την κοινή κληρονομία και τον πολιτισμό των λαών τους βασιζόμενοι σε δημοκρατικές αξίες και αρχές, και ενώ όλες οι νατοϊκές διατάξεις στα εβδομηντατέσσερα χρόνια ιστορίας του οργανισμού τον εδραιώνουν ως μια κοινότητα κοινών αξιών, η Τουρκία προτιμά να ικανοποιεί μονομερώς τους γεωπολιτικούς της στόχους αποκλίνοντας από εκείνους της Συμμαχίας, εκμεταλλευόμενη το γεγονός πως έχει τον δεύτερο μεγαλύτερο στρατό εντός της, μια προηγμένη αμυντική βιομηχανία και μια κρίσιμη γεωγραφικά θέση (Crowley & Erlanger, 2022) (Tomé, 2022).

Έτσι, η Τουρκία προβαίνει στην αγορά οπλικών συστημάτων από τη Ρωσία που δημιουργούν ζητήματα ασφάλειας για τη Δύση και το NATO. Προσεγγίζει παραδοσιακούς αντιπάλους της Δύσης (Ρωσία, Ιράν, ISIS) αλλά και ενεργεί επιθετικά ενάντια άλλων νατοϊκών συμμάχων (Αρβανιτόπουλος, 2023). Το 2020 ο Ερντογάν θα έστειλε ένα ερευνητικό πλοίο, συνοδευόμενο από τουρκικά πολεμικά πλοία, κοντά στα ελληνικά χωρικά ύδατα, κάνοντας τη Γαλλία να στείλει και εκείνη πλοία προς υποστήριξη της επίσης νατοϊκής Ελλάδας (Crowley & Erlanger, 2022). Ακόμα, δε

συμμετέχει στις βαριές κυρώσεις που επιβάλλει η Δύση στη Ρωσία για το Ουκρανικό καθώς και συνάπτει συμφωνίες με τη Μόσχα που την αναβαθμίζουν ενεργειακά στην περιοχή της (Αρβανιτόπουλος, 2023).

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία μπορεί να ανανέωσε την βασική αποστολή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας περί εδαφικής προστασίας της Ευρώπης, αλλά το NATO εξακολουθεί να συνομιλεί με έναν ηγέτη που είναι πρόθυμος να χρησιμοποιήσει την επιρροή του και τα διαπραγματευτικά του χαρτιά, όπως το δικαίωμα του βέτο, για να εξυπηρετήσει πολιτικούς στόχους, εμποδίζοντας τα ψηφίσματα του οργανισμού (Crowley & Erlanger, 2022). Στις δυο πιο πρόσφατες Συνόδους Κορυφής ο Τούρκος ηγέτης προβαίνοντας σε «ανατολίτικο παζάρι» έβαλε βέτο στην ένταξη της Φινλανδίας(μεταγενέστερα έγινε το 31^ο μέλος) και της Σουηδίας στο NATO προσπαθώντας να αποκομίσει όλο και περισσότερα οφέλη για τη χώρα του. Με τις κατηγορίες πως οι δύο αυτές χώρες υποθάλπουν Κούρδους τρομοκράτες, η Τουρκία εμποδίζει την διεύρυνση του οργανισμού, ευνοώντας με αυτό τον τρόπο τις φιλοδοξίες της ρωσικής πλευράς περί μη νατοϊκής εξάπλωσης (Clayton & Zanotti, 2023).

Για το NATO η ένταξη της Φινλανδίας και της Σουηδίας στη Συμμαχία αναμένεται να αποτελέσει πολλαπλασιαστική ισχύος στον τομέα της αποτροπής στην περιοχή της Αρκτικής, μια περιοχή όπου η Ρωσία έχει επενδύσει πολλά σε εμπορικές και στρατιωτικές υποδομές. Η ένταξη της Φινλανδίας και της Σουηδίας θα έφερνε όλα τα κράτη της Αρκτικής, εκτός από τη Ρωσία, στο NATO, προσδίδοντας ποιοτικό πλεονέκτημα απέναντι στη Μόσχα (Masters, 2022). Χωρίς αυτές τις δύο χώρες, η υπεράσπιση των τριών εκτεθειμένων κρατών της Βαλτικής θα αποτελούσε μια υπερβολικά κοστοβόρα και πιθανώς αδύνατη αποστολή για τη Συμμαχία (Williams, 2023). Με την άρνηση του ο Ερντογάν ευελπιστεί στην άρση των κυρώσεων του νόμου CAATSA με σκοπό την αναβάθμιση των F-16, την αγορά νέων F-16 και απελευθέρωση των δεσμευμένων για τα F-35 (Σταθακόπουλος, 2022).

Συμπερασματικά, η πίεση που ασκεί με τις πρακτικές της η Τουρκία στους νατοϊκούς συμμάχους και η ακροβασία της μεταξύ Ανατολής και Δύσης, δημιουργούν ένα ιδιαίτερο περιβάλλον όπου δοκιμάζονται διαρκώς οι σχέσεις των δύο πλευρών. Για ορισμένους αξιωματούχους όπως ο γερουσιαστής Μπομπ Μενέντεζ *«Η Τουρκία υπό τον Ερντογάν δεν πρέπει και δεν μπορεί να θεωρείται σύμμαχος»* (Menendez,

2019). Ενώ για άλλους όπως ο Γενικός Γραμματέας του NATO Γενς Στολτενμπεργκ «η Τουρκία είναι σύμμαχος κλειδί για το NATO» (Stoltenberg, 2023b). Η στάση όμως της Τουρκίας απέναντι σε σημαντικές γεωπολιτικές εξελίξεις, συντελεί ο χαρακτηρισμός «*Επιτήδειος Ουδέτερος*» που της είχε αποδώσει ο Frank G. Webber με το ομότιτλο βιβλίο του, να αποκτά διαχρονική αξία (Σταθακόπουλος, 2019, σ. 138). Η Τουρκία επιδιώκει να αποφύγει τη στρατηγική εξάρτηση, κινούμενη μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Αν και μετράει πάνω από εβδομήντα χρόνια ως μέλος του NATO(1952), η Τουρκία ποτέ δεν ταυτίστηκε με τον όρο «Δύση». Η ισλαμοποίηση που έφερε η άνοδος του Ερντογάν στην Τουρκία απαξίωσε τη διαδικασία εκδυτικισμού στην οποία είχε αρχίσει να εισέρχεται η χώρα στις αρχές της διακυβέρνησης του AKP (Νησίδου, 2022). Η Τουρκία ακολουθώντας το νέο-οθωμανισμό του ηγέτη της, απομακρύνεται όλο και περισσότερο από το δυτικό φιλελεύθερο αφήγημα που αποτέλεσε τη βάση για τη δημιουργία και την εξέλιξη ολόκληρης της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (Αρβανιτόπουλος, 2023). Για τον πρόεδρο Ερντογάν, τα «*σύνορα της καρδιάς*» του, ρυθμίζουν πλέον τις κινήσεις ολόκληρου του τουρκικού κράτους. Η άνοδος του στην εξουσία στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, συνοδεύτηκε από την πεποίθηση πως η Τουρκία θα αποτελούσε εκείνο το πρότυπο «μουσουλμανικής δημοκρατίας» που θα επηρέαζε κομβικά και τα υπόλοιπα κράτη του μουσουλμανικού κόσμου. Ένα προσωπείο που μέσα στην εικοσαετή διακυβέρνηση μεταβλήθηκε άρδην, ιδιαίτερα με τις μεταρρυθμίσεις στην τουρκική κοινωνία την επομένη του πραξικοπήματος του 2016 (Lavdas & Chatzilymperi, 2023).

Παρότι τα μελλοντικά σενάρια για το ρόλο της Τουρκίας στο ευρύτερο πλαίσιο των ευρωατλαντικών σχέσεων δεν είναι δυνατόν ούτε να προβλεφθούν ούτε να προδιαγραφούν, φαίνεται πως οι τουρκικές πολιτικές συντελούν στην έντονη αμφισβήτηση της αξιοπιστίας της Τουρκίας ως μέλος της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας με τις καταστάσεις που δημιουργούνται από τις μονομερείς δράσεις της, να εγείρουν όπως είναι φυσικό, ζητήματα που άπτονται της βιώσιμης λειτουργίας ολόκληρου του οργανισμού, που καλείται να προσαρμοστεί στα νέα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά δεδομένα. Χωρίς τη δυνατότητα άρθρωσης πολιτικών, τα τρία βασικά καθήκοντα της Συμμαχίας, η αποτροπή και η άμυνα, η πρόληψη και διαχείριση κρίσεων και η ασφάλεια δια της συνεργασίας δεν μπορούν να υλοποιηθούν. Οι διεθνείς εξελίξεις απαιτούν πολιτική ενότητα και συνοχή μεταξύ των συμμάχων,

καθώς σε αντίθετη περίπτωση δεν είναι δυνατό να διαμορφωθούν κοινές και συνεκτικές στρατηγικές αλλά ούτε και να διασφαλιστεί η ασφάλεια και η σταθερότητα στον ευρωπαϊκό χώρο. Τέλος αν εκλείψουν οι κοινές αξίες πάνω στις οποίες βάσισε το ΝΑΤΟ την ύπαρξη του, τότε δεν θα μπορέσει να αποτελέσει τον πυλώνα της δημοκρατίας και της διεθνούς κανονιστικής τάξης, που διαχρονικά επιθυμούσε (Τομέ, 2022).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αρβανιτόπουλος, Κ. (2023, Φεβρουάριος 11). *Η “Αδέσμευτη” Σύμμαχος της Δύσης*. Ανάκτηση Αύγουστος 10, 2023, από ΙΔΙΣ: Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων: <https://idis.gr/i-adesmefti-simaxos-tis-disis/>
- Αρβανιτόπουλος, Κ., Γεωργούσης, Ε., Καραγιάννης, Μ., & Λάβδας, Κ. (2022). *Το μέλλον της ιστορίας: Πως ο πόλεμος της Ουκρανίας αλλάζει το παγκόσμιο τοπίο*. (Κ.Φίλης, Επίμ.) Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών. (2020). *Η Αμυντική Ολοκλήρωση Της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Ινφογνώμων.
- Ευθυμόπουλος, Μ. Π. (2012). *Στρατηγική Ασφάλεια και Διατλαντικές Σχέσεις* (1η εκδ.). Αθήνα: Σακκούλα.
- Η Καθημερινή. (2023, Μάιος 29). *Τουρκία: Χιλιάδες οι πολιτικοί κρατούμενοι υπό το αυταρχικό καθεστώς Ερντογάν*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 29, 2023, από Η Καθημερινή: <https://www.kathimerini.gr/world/562445755/toyrkia-chiliades-oi-politikoikratoumenoi-ypoto-aytarchiko-kathestos-erntogan/>
- Καλεντερίδης, Σ., & Πικραμένος, Κ. (2021). *MIT-Η φωλιά του Τουρκικού Παρακράτους: Τρομοκρατία-Ναρκωτικά-Γκρίζοι Λύκοι* (1η εκδ.). Αθήνα: Ινφογνώμων.
- Λάβδας, Κ. (2023α, Σεπτέμβριος 04). *Οι σχέσεις Ερντογάν με Δύση - Ρωσία και η μεγάλη εικόνα*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 28, 2023, από Liberal: <https://www.liberal.gr/diethni-themata/oi-sheseis-erntogan-me-dysi-rosia-kai-i-megali-eikona>
- Λάβδας, Κ. (2023β, Μάιος 31). *Ο κόσμος εξελίσσεται σε πολυπολικό & με πολλά κέντρα-Οι επιδιώξεις των παικτών. Εμείς οι Έλληνες*. (Λ. Καλαρρύτης, Δημοσιογράφος)
- Λάβδας, Κ., Ξενάκης, Δ., & Χρυσόχοου, Δ. (2010). *Κατευθύνσεις στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Λαμπρίδης, Σ. (2023, Ιούλιος 11). *Οι Προκλήσεις για τη Συμμαχία*. Ανάκτηση Ιούλιος 25, 2023, από ΙΔΙΣ: Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων: <https://idis.gr/oi-proskliseis-gia-ti-simaxia/>
- Μαρδάς, Κ. (2018). *Προ-Ίμια Πολέμου: Οι ελληνοτουρκικές κρίσεις από τα Σεπτεμβριανά στον θαλάσσιο Αττίλα(1955-2018)* (2η εκδ.). Αθήνα: Σιδέρης.

- Μελέτης, Ν. (2021, Σεπτέμβριος 30). *Η ενίσχυση της αποτρεπτικής ισχύος της Ελλάδας, τα συμφέροντα της Γαλλίας και η «σιωπή» της Τουρκίας*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 30, 2023, από Liberal: <https://www.liberal.gr/amyna-diplomatia/i-enishysi-tis-apotreptikis-ishyos-tis-elladas-ta-symferonta-tis-gallias-kai-i>
- Μπάρκι, Χ. Τ. (2022, Δεκέμβριος 11). *Η αποτυχία των ΗΠΑ στη Συρία και η Τουρκία*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 27, 2023, από Η Καθημερινή: <https://www.kathimerini.gr/opinion/562179970/i-apotychia-ton-ipa-sti-syria-kai-i-toyrkia/>
- Νησίδου, Η. (2022, Μάρτιος 08). *Η Τουρκία διατηρεί επάξια τον τίτλο του «Επιτήδειου Ουδέτερου»*. Ανάκτηση Νοέμβριος 25, 2023, από Huffington Post: https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-toerkia-diaterei-epaxia-ton-titlo-toe-epitedeioe-oedeteroe_gr_6222116be4b03bc49a99e7b1
- Νταβούτογλου, Α. (2010). *Το Στρατηγικό Βάθος, η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Παυλόπουλος, Γ. (2020, Σεπτέμβριος 18). *Γιατί το NATO «έθαψε» το επεισόδιο μεταξύ Γαλλίας - Τουρκίας ανοιχτά της Λιβύης*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 29, 2023, από Liberal: <https://www.liberal.gr/diethni-themata/giati-nato-ethapse-epeisodio-metaxy-gallias-toyrkias-anoihta-tis-libyis>
- Σταθακόπουλος, Δ. (2019). *Το προβλεπτό και το απρόβλεπτο στις Ελληνο-Τουρκικές σχέσεις* (1η εκδ.). Αθήνα: 24 γράμματα.
- Σταθακόπουλος, Δ. (2022, Μάιος 27). *Τα στάδια για να ενταχθεί μια χώρα στο NATO και η περίπτωση του βέτο της Τουρκίας*. Ανάκτηση Οκτώβριος 16, 2023, από Huffpost Greece: https://www.huffingtonpost.gr/entry/ta-stadia-yia-na-entachthei-mia-chora-sto-nato-kai-e-periptose-toe-veto-tes-toerkias_gr_628f54f5e4b0b1d98452319d
- Τριανταφύλλου, Δ., & Φωτίου, Ε. (2010). *Τουρκική εξωτερική πολιτική την εποχή του ΑΚΡ: Προς μια Pax Ottomana*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Τρούλης, Μ. (2019). *Περί Τουρκίας: Πολιτισμός-Κοινωνία-Γεωστρατηγική-Χαρτογραφική Τεκμηρίωση* (1η εκδ.). Αθήνα: Ινφογνώμων.
- Φίλης, Κ., Διακόπουλος, Α., Υφαντής, Κ., & Λιάκουρας, Π. (2023, Ιούνιος 19). *«Γαλάζια Πατρίδα», η ανατομία ενός επιθετικού δόγματος*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 14, 2023, από Η Καθημερινή: <https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/562476013/galazia-patrída-i-anatomia-enos-epithetikoy-dogmatos/>

Ξενόγλωσση

- Aras, B., & Akarçesme, S. (2011). Turkey and the Arab Spring. *International Journal*, 67(1), 39-51. Ανάκτηση από <https://www.jstor.org/stable/23265964>
- Arvanitopoulos, C. (2019). *The Renewal of Vows: A New Transatlantic Chapter for Europe and the US*. Βρυξέλλες: Wilfried Martens Centre for European Studies. Ανάκτηση από

<https://www.martenscentre.eu/wp-content/uploads/2020/06/renewed-transatlantic-relation.pdf>

- Becker, S., Mölling, C., & Nuland, V. (2020). *Stronger Together: A Strategy to Revitalize Transatlantic Power*. Cambridge: Belfer Center for Science and International Affairs. Ανάκτηση από <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/2020-12/Transatlantic/StrongerTogether.pdf>
- Beyoghlou, K. A. (2020). *Turkey and the United States on the brink: Implications for NATO and the US-Turkish Strategic and Military Partnership*. Carlisle Barracks, Pennsylvania: Strategic Studies Institute, US Army War College. Ανάκτηση από <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1913&context=monographs>
- Clayton, T., & Zanotti, J. (2023). *Turkey (Türkiye): Major Issues, May 2023 Election Results, and U.S. Relations*. Washington D.C: Congressional Research Service. Ανάκτηση από <https://sgp.fas.org/crs/mideast/R44000.pdf>
- CNN NewsRoom. (2019, Οκτώβριος 09). *Η διεθνής κοινότητα καταδικάζει την τουρκική εισβολή στη Συρία*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 26, 2023, από CNN Greece: <https://www.cnn.gr/kosmos/story/193410/h-diethnis-koinotita-katadikazei-tin-toyrkiki-eisvoli-sti-syria>
- Coban, S., & Akar, F. (2020). NATO-Turkey Relations in a Turbulent Enviroment: The Military Dimension of NATO Turkey Relations. *Horizon Insights*, 3(4), 5-13.
- Coşkun, A., & Ülgen, S. (2022, Νοέμβριος 22). *Political Change and Turkey's Foreign Policy*. Ανάκτηση Οκτώβριος 3, 2023, από Carnegie Endowment for International Peace.: https://carnegieendowment.org/files/Coskun_Ulgen_Turkey_final.pdf
- Crowley, M., & Erlanger, S. (2022, Μαΐος 30). *For NATO, Turkey Is a Disruptive Ally*. Ανάκτηση Οκτώβριος 16, 2023, από The New York Times: <https://www.nytimes.com/2022/05/30/us/politics/turkey-nato-russia.html>
- Dalay, G., & Isachenko, D. (2022). *Turkey's Stakes in the Russia-NATO Rivalry: The Ukraine Crisis and Beyond*. Berlin: Centre for Applied Turkey Studies (CATS). Ανάκτηση από https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2022C09_Turkey_Russia-NATO.pdf
- DefenceReview NewsRoom. (2019, Νοέμβριος 19). *Ερντογάν σε Τραμπ: «Αν δεν αλλάξεις στάση για τα F-35, θα ψάξουμε για άλλες εναλλακτικές»*. Ανάκτηση Οκτώβριος 9, 2023, από DefenceReview: <https://defencereview.gr/erntogan-se-tramp-an-den-allaxeis-stas/>
- DefenceTurkey. (2021, Οκτώβριος). *Turkish Air Force Protects Baltic Skies: Demonstrating NATO's Visibility and Solidarity in the BAP Mission*. Ανάκτηση από DefenceTurkey: <https://www.defenceturkey.com/en/content/turkish-air-force-protects-baltic-skies-4780>
- Demirdas, A. (2019). *Anomalies in Turkey-NATO Relations: Who's to Blame?* Κωνσταντινούπολη: Wise Men Center for Strategic Studies(BILGESAM). Ανάκτηση από

- https://www.academia.edu/38330651/Anomalies_in_Turkey_NATO_Relations_Whos_to_Blame
- Denizeau, A. (2021). *Mavi Vatan, the 'Blue Homeland': The Origins, Influences and Limits of an Ambitious Doctrine for Turkey*. Παρίσι: Études de l'Ifri. Ανάκτηση από https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/denizeau_mavi_vatan_turkey_2021.pdf
- Douglas, L., & Nicholas, B. (2019). *NATO at Seventy: An Alliance in Crisis*. Cambridge: Belfer Center for Science and International Affairs. Ανάκτηση από <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/NATOatSeventy.pdf>
- Durhin, N. (2020). *NATO and its founding values: renewal of vows or "conscious uncoupling"?* Ρώμη: NATO Defence College. Ανάκτηση από https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep26057.6.pdf?refreqid=fastly-default%3Adb8226f139bbb4cb10e7f9bbbedf348d&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1
- Faiola, A., & Mekhennet, S. (2014, Αύγουστος 12). *In Turkey, a late crackdown on Islamist fighters*. Ανάκτηση Αύγουστος 10, 2023, από The Washington Post: https://www.washingtonpost.com/world/how-turkey-became-the-shopping-mall-for-the-islamic-state/2014/08/12/5eff70bf-a38a-4334-9aa9-ae3fc1714c4b_story.html
- Felde, R. M. (2020). The Eastern Mediterranean Military Environment From a NATO Perspective. Στο M. Tanchum (Επιμ.), *Eastern Mediterranean in uncharted waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities* (σσ. 59-65). Çankaya-Ankara: Konrad Adenauer Stiftung.
- Fella, S. (2023, Ιούλιος 7). *Turkey under Erdoğan: recent developments and the 2023 elections*. Ανάκτηση Οκτώβριος 3, 2023, από House of Commons Library: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9806/CBP-9806.pdf>
- Gheciu, A. (2019). NATO, liberal internationalism, and the politics of imagining the Western security community. *International Journal*, 74(1), 32-46.
- Goren, N. (2018). *The NATO/US-Turkey-Russia Strategic Triangle: Challenges Ahead*. Maryland: Center for International and Security Studies. Ανάκτηση από <https://www.jstor.org/stable/resrep17001>
- Gumuscu, S., & Esen, B. (2016). Rising competitive authoritarianism in Turkey. *Third World Quarterly*, 37(9), 1581-1606. Ανάκτηση από <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01436597.2015.1135732>
- Hale, W. (2016). *Τουρκική εξωτερική πολιτική 1774-2000* (3η εκδ.). (Ρ. Βασιλάκη, & Σ. Σφυρορέα, Μεταφρ.) Αθήνα: Πεδίο.
- Hurtas, S. (2018, Ιούλιος 19). *Is Turkey's state of emergency really over?* Ανάκτηση Οκτώβριος 3, 2023, από Al-Monitor: Independent, trusted coverage of the Middle East: <https://www.al-monitor.com/originals/2018/07/turkey-state-of-emergency-really-over.html>

- Işıkşal, H., & Örmeci, O. (2015). *Turkish Foreign Policy During the AKP Era* (1η εκδ.). Oxford: Peter Lang.
- Kasapoglu, C. (2020). *Turkey's military policy in Syria: Implications for NATO*. Rome: NATO Defence College. Ανάκτηση από <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1422>
- Kinacioglu, M., & Gürze, A. (2013, Οκτώβριος). Turkey's Contribution to NATO's Role in Post-Cold War Security Governance: The Use of Force and and Security Identity Formation. *Global Governance A Review of Multilateralism and International Organizations*, 19(4), σσ. 589-610. Ανάκτηση από https://www.researchgate.net/publication/289961459_Turkey's_Contribution_to_NATO's_Role_in_Post-Cold_War_Security_Governance_The_Use_of_Force_and_Security_Identity_Formation
- Kirişci, K., & Sloat, A. (2019). *The rise and fall of liberal democracy in Turkey: Implications for the West*. Washington D.C.: Brookings Institution. Ανάκτηση από https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/02/FP_20190226_turkey_kirisci_sloat.pdf
- Kotoulas, I. E. (2023, Μάρτιος 07). *NATO Without Turkey*. Ανάκτηση Ιούλιος 20, 2023, από The Washington Outsider: <https://www.thewashingtonoutsider.com/nato-without-turkey/>
- Larrabee, F. S. (2010). *Troubled Partnership: US-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*. (RAND, Επιμ.) Santa Monica: RAND Corporation.
- Lavdas, K., & Chatzilymperi, P. (2023, Νοέμβριος 14). *The West and Turkish Aspirations: Limits of the Liberal Gaze*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 14, 2023, από E-International Relations: https://www.e-ir.info/2023/11/14/the-west-and-turkish-aspirations-limits-of-the-liberal-gaze/#google_vignette
- Lindgaard, J., & Pieper, M. (2020). Four cases that have raised the question of turkey's NATO future. Στο C. S. Banke (Επιμ.), *Turkey's NATO Future: Between alliance dependency, Russia, and strategic autonomy*, (σσ. 9-19). København: Danish Institute for International Studies.
- Lucarelli, S. (2002). *Peace And Democracy: The Rediscovered link: THE EU, NATO and the European System of Liberal-Democratic Security Communities*. Βρυξέλλες: NATO Euro-Atlantic Partnership Council Individual Research Fellowships. Ανάκτηση από <https://www.nato.int/acad/fellow/00-02/Lucarelli's.pdf>
- Makovsky, A. (2017). *Erdoğan's Proposal for an Empowered Presidency*. Washington D.C.: Center for American Progress. Ανάκτηση από <https://www.americanprogress.org/wp-content/uploads/sites/2/2017/03/TurkeyProposedPresidential-report.pdf>
- Marshall, T. (2021). *Η Δύναμη της Γεωγραφίας*. (Σ. Κοτσούλας, Μεταφρ.) Αθήνα: Διόπτρα.
- Martinez, M. (2023, Απρίλιος 07). *NATO: Why is spending 2% of GDP on defence so controversial?* Ανάκτηση Ιούλιος 26, 2023, από Euronews:

<https://www.euronews.com/2023/04/07/nato-why-is-spending-2-of-gdp-on-defence-so-controversial>

- Masters, J. (2022, Ιούνιος 29). *How NATO Will Change if Finland and Sweden Become Members*. Ανάκτηση Οκτώβριος 16, 2023, από Council On Foreign Relations: <https://www.cfr.org/in-brief/how-nato-will-change-if-finland-and-sweden-become-members>
- Menendez, B. (2019). *Menendez Makes Case for Recalibrating U.S.-Turkey Relationship Under Erdogan*. Washington: Foreign Relations Committee.
- Merz, F. (2020). *Trouble with Turkey in the Eastern Mediterranean*. ETH Zürich: CSS Analyses in Security Policy. Ανάκτηση από <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse275-EN.pdf>
- Michalski, A. (2023, Μάρτιος 03). *Anti-Western sentiments in Turkey's politics*. Ανάκτηση Οκτώβριος 3, 2023, από Centre for Eastern Studies: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-03-07/anti-western-sentiments-turkeys-politics>
- NATO. (1949, Απρίλιος 4). *North Atlantic Treaty Organization*. Ανάκτηση Ιούλιος 15, 2023, από North Atlantic Treaty: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/history_pdf/20161122_E1-founding-treaty-original-tre.pdf
- NATO. (1995, Σεπτέμβριος 3). *Study on NATO Enlargement*. Ανάκτηση Ιούλιος 17, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm
- NATO. (1999, Απρίλιος 24). *Membership Action Plan (MAP)*. Ανάκτηση Ιούλιος 15, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27444.htm?selectedLocale=en
- NATO. (2002, Νοέμβριος 21). *North Atlantic Treaty Organization*. Ανάκτηση Ιούλιος 16, 2023, από Prague Summit Declaration: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm
- NATO. (2014, Σεπτέμβριος 5). *North Atlantic Treaty Organization*. Ανάκτηση Ιούλιος 15, 2023, από Wales Summit Declaration: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm
- NATO. (2021, Ιούνιος 14). *North Atlantic Treaty Organization*. Ανάκτηση Ιούλιος 16, 2023, από Brussels Summit Communiqué: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm
- NATO. (2022, Ιούνιος 29). *NATO 2022 Strategic Concept*. Ανάκτηση Ιούλιος 18, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
- NATO. (2023a, Ιούλιος 04). *Collective defence and Article 5*. Ανάκτηση Ιούλιος 17, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/cps/sn/natohq/topics_110496.htm

- NATO. (2023b, Μάρτιος 21). *Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2022)*. Ανάκτηση Ιούλιος 20, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/3/pdf/230321-def-exp-2022-en.pdf
- NATO. (2023c, Οκτώβριος 24). *NATO organization*. Ανάκτηση Ιούλιος 16, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm>
- NATO. (2023d, Αύγουστος 3). *North Atlantic Treaty Organization*. Ανάκτηση από Enlargement and Article 10: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm
- NATO. (2023e, Ιούλιος 10). *Operations and missions: past and present*. Ανάκτηση Ιούλιος 17, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm
- NATO. (2023f, Απρίλιος 11). *Troop contributions*. Ανάκτηση Ιούλιος 16, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50316.htm
- NATO. (2023g, Ιούλιος 11). *Vilnius Summit Communiqué*. Ανάκτηση Αύγουστος 2, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm
- Nordic Monitor. (2019, Δεκέμβριος 30). *Turkey sought to bar Egypt and Israel from NATO exercises, documents reveal*. Ανάκτηση Σεπτεμβρίου 29, 2023, από Nordic Monitor: <https://nordicmonitor.com/2019/12/turkey-sought-to-bar-egypt-and-israel-in-nato-exercises-documents-reveal/>
- Phillips, D. L. (2017). *An uncertain ally: Turkey under Erdogan's Dictatorship*. New Brunswick, New Jersey: Transaction publishers.
- Republic of Türkiye: Ministry of Foreign Affairs. (2023). *Türkiye's International Security Initiatives and Contributions to NATO and EU Operations*. Ανάκτηση Αύγουστος 12, 2023, από Republic of Türkiye: Ministry of Foreign Affairs: https://www.mfa.gov.tr/iv_european-security-and-defence-identity_policy_esdi_p_en.mfa
- Reuters. (2023, Ιούλιος 07). *NATO allies to spend 'at least 2%' of GDP on defence, diplomats say*. Ανάκτηση Ιούνιος 26, 2023, από Reuters: <https://www.reuters.com/world/nato-allies-agree-spend-at-least-2-their-gdp-defence-diplomats-2023-07-07/>
- Reuters Staff. (2020, Ιούλιος 01). *After Turkish incident, France suspends role in NATO naval mission*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 16, 2023, από Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-libya-security-france-nato-idUSKBN2425IY>
- Robinson, K. (2023, Ιούλιος 11). *Turkey's Growing Foreign Policy Ambitions*. Ανάκτηση Αύγουστος 29, 2023, από Council On Foreign Relations: <https://www.cfr.org/background/turkeys-growing-foreign-policy-ambitions>
- Rumer, E. (2019). Russia and Turkey—It's Complicated. Στο E. Rumer (Επιμ.), *Russia in the Middle East: Jack of all Trades, Master of None*, (σσ. 20-25). Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace. Ανάκτηση από <https://www.jstor.org/stable/resrep21000>

- SHAPE. (2023). *Operations and Missions*. Ανάκτηση Ιούλιος 16, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: <https://shape.nato.int/ongoingoperations>
- Stamatopoulos, T. T. (2021). *The role of Turkey in the Eastern Mediterranean conflict zone: A country transformed and a glimpse into the future*. Athens: HELLENIC FOUNDATION FOR EUROPEAN & FOREIGN POLICY (ELIAMEP). Ανάκτηση από <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2021/10/Policy-paper-85-Stamatopoulos-EN-final.pdf>
- Steven A. Cook. (2022, Μάρτιος 3). *Where Turkey Stands on the Russia-Ukraine War*. Ανάκτηση Αύγουστος 30, 2023, από Council On Foreign Relations: <https://www.cfr.org/in-brief/where-turkey-stands-russia-ukraine-war>
- Stoltenberg, J. (2023a, Μάρτιος 23). *The Secretary General's Annual Report*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 20, 2023, από North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/3/pdf/sgar22-en.pdf
- Stoltenberg, J. (2023b, Ιούνιος 04). Press statement by the NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Dolmabahçe Palace. Ανάκτηση από https://www.nato.int/cps/ru/natohq/opinions_215326.htm?selectedLocale=en
- Sullivan, A. (2019). Unconditional Surrender: The Rise of President Erdogan and the end of Kemalist Turkey. *History in the Making*, 11(5). Ανάκτηση από <https://scholarworks.lib.csusb.edu/history-in-the-making/vol11/iss1/5/>
- Szucs, A. (2021, Δεκέμβριος 29). *Turkey hands over lead of NATO's highest-readiness force to France*. Ανάκτηση Αύγουστος 10, 2023, από Anadolu Ajansi: <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkey-hands-over-lead-of-natos-highest-readiness-force-to-france/2460435>
- Tardy, T. (2022). *Six takeaways from NATO's new Strategic Concept*. Πύλη: NATO Defense College. Ανάκτηση από https://frstrategie.org/sites/default/files/documents/publications/autres/2022/NDC_RP_25.pdf
- Techau, J. (2015). *The politics of 2 percent: NATO and the security vacuum in Europe*. Βρυξέλλες: Carnegie Europe. Ανάκτηση από https://carnegieendowment.org/files/CP_252_Techau_NATO_Final.pdf
- Tomé, L. (2022). NATO as a community of values and its new political role. *Atlantisch Perspectief*, 46(4), 24-28. Ανάκτηση από https://www.jstor.org/stable/pdf/48732620.pdf?refreqid=fastly-default%3A363f87069ce19df76b13cdc3d4720bbd&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1
- US Department of State: Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor. (2022). *2022 Country Reports on Human Rights Practices: Turkey (Türkiye)*. Ανάκτηση Οκτώβριος 2, 2023, από U.S. Department of State: <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/turkey/>
- Weitz, R. (2014). *Turkey's new regional security role: Implications for the United States*. Carlisle, PA: Army War College: Strategic Studies Institute. Ανάκτηση από <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA609795.pdf>

Williams, N. (2023, Φεβρουάριος 2). *Turkey: the disruptive ally?* Ανάκτηση Οκτώβριος 16, 2023, από European Leadership Network:
<https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/turkey-the-disruptive-ally/>

Yegenoglu, D. (2015, Νοέμβριος 18). *The ISAF Mission and Turkey's Role in Rebuilding the Afghan State*. Ανάκτηση από The Washington Institute for Near East Policy:
<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/isaf-mission-and-turkeys-role-rebuilding-afghan-state>

.